

MAED

MAKÜ

HAZİRAN/JUNE 2025 CİLT/VOLUME 3 SAYI/ISSUE 4

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
**MEHMET AKİF ERSOY UYGULAMA VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ DERGİSİ**

BURDUR MEHMET AKİF ERSOY UNIVERSITY
**JOURNAL OF MEHMET AKİF ERSOY
APPLICATION AND RESEARCH CENTER**

MAKÜ-MEHMET AKİF ERSOY DERGİSİ

MAKU-Journal of Mehmet Akif Ersoy

e-ISSN: 3023-5618

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/maed>

madergi@mehmetakif.edu.tr

Cilt 3, Sayı 4, Haziran 2025 / Volume 3, Issue 4, June 2025

MAKÜ Mehmet Akif Ersoy Dergisi (MAED), uluslararası hakemli bir dergi olup altışar aylık dönemler hâlinde (Haziran-Aralık) yılda iki sayı olarak elektronik ortamda yayımlanır. MAKÜ Mehmet Akif Ersoy Dergisi 'nde yayımlanan yazıların dil, bilim ve hukuki sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları MAKÜ Mehmet Akif Ersoy Dergisi 'ne aittir. Yazılar yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamamakta serbesttir.

MAKU-Journal of Mehmet Akif Ersoy, is an international electronic journal published online two times a year in June and December. Authors bear the academic, linguistic and legal responsibility of their works published in Journal of Mehmet Akif Ersoy. Journal of Mehmet Akif Ersoy is the sole copyright owner of works published in the journal. No work published in the Journal of Mehmet Akif Ersoy can be partially or totally published or reproduced without the written consent of publisher. Editorial Board decides to publish or reject submitted articles.

Indexes and Databases

OpenAIRE, Academia.edu, ResearchGate

MAKÜ-MEHMET AKİF ERSOY DERGİSİ (MAED)

MAKU-Journal of Mehmet Akif Ersoy

e-ISSN: 3023-5618

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/maed>
madergi@mehmetakif.edu.tr

SAHİBİ / OWNER

Prof. Dr. Hüseyin DALGAR, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörü, Türkiye

EDİTÖR / EDITOR

Prof. Dr. Zafer GÖLEN, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

YARDIMCI EDİTÖRLER / CO-EDITORS

Prof. Dr. Abidin TEMİZER, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Canan OLPAK KOÇ, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

SAHİBİ / OWNER

Prof. Dr. Hüseyin DALGAR, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörü, Türkiye

EDİTÖR /EDITOR

Prof. Dr. Zafer GÖLEN, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

YARDIMCI EDİTÖRLER // CO-EDITORS

Prof. Dr. Abidin TEMİZER, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Canan OLPAK KOÇ, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Alaattin KARACA, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Damir MATANOVIĆ, Osijek Josip Juraj Strossmayer Üniversitesi, Hırvatistan

Prof. Dr. Hasan BABACAN, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. İrfan MORİNA, Priştine Üniversitesi, Kosova

Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL, Pamukkale Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Sevilay ÖZER, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Salide ŞERİFOVA, İlimler Akademisi Nizami Gencevi adına Edebiyat Enstitüsü, Azerbaycan

Prof. Dr. Şerbo RASTODER, Karadağ Üniversitesi, Karadağ

HAKEM KURULU / REFEREES

Prof. Dr., Abide DOĞAN, Hacettepe Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Alaattin AKÖZ, Selçuk Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Alena Alena ČATOVIĆ, Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek

Prof. Dr. Alim KAHRAMAN, İstanbul Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Aliye USLU ÜSTTEN, Gazi Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Bekir KOÇLAR, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Damir MATANOVIĆ, Osijek Josip Juraj Strossmayer Üniversitesi, Hırvatistan

Prof. Dr. Dursun KÖSE, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Ema MİLJKOVIĆ, Belgrad Üniversitesi, Sırbistan

Prof. Dr. Emina BERBIĆ KOLAR, Osijek Josip Juraj Strossmayer Üniversitesi, Hırvatistan

Prof. Dr. Emine DİNGEÇ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Farooq ADİL, Pakistan

Prof. Dr. Fazlı GÖKÇEK, Ege Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Flera SAYFULİNA, Kazan Federal Üniversitesi, Rusya

Prof. Dr. Güven DİNÇ, Akdeniz Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Hakan ÜLPER, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Hasan BABACAN, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

MAKÜ Mehmet Akif Ersoy Dergisi / *MAKU- Journal of Mehmet Akif Ersoy (JMAE)*
Cilt 2, Sayı 3, Aralık 2024 / Volume 2, Issue 3, December 2024

Prof. Dr. Hatice ORUÇ, Ankara Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İbrahim SERBESTOĞLU, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İbrahim Moh'd Mahmoud Kofahi, Ürdün Üniversitesi, Ürdün
Prof. Dr. İrfan MORİNA, Prizren Üniversitesi, Kosova
Prof. Dr. Kamran MUHAMMAD, Punjab Üniversitesi, Pakistan
Prof. Dr. Merziyye NECEFOVA, İlimler Akademisi Edebiyat Enstitüsü, Azerbaycan
Prof. Dr. Metin AYIŞIĞI, Beykent Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Muharrem DAYANÇ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mustafa İsmet UZUN, Türkiye
Prof. Dr. Nesrin KARACA, Bursa Uludağ Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Nurullah ÇETİN, Ankara Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ruhi İNAN, Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Sabina BAKSİĆ, Saraybosna Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Salide ŞERİFOVA, İlimler Akademisi Nizami Gencevi adına Edebiyat Enstitüsü, Azerbaycan
Prof. Dr. Sevilay ÖZER, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Şaban SAĞLIK, İstanbul Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Šerbo RASTODER, Karadağ Üniversitesi, Karadağ
Prof. Dr. Şevkiye KAZAN NAS, Akdeniz Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Turan KARATAŞ, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Zeki TAŞTAN, Van 100. Yıl Üniversitesi, Türkiye

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of the Issue

Prof. Dr. Bařak Ocak, Dokuz Eylöl Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. İbrahim Serbestoğlu, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. Metin Ayışığı, İstanbul Beykent Üniversitesi, Türkiye

Prof. Dr. İsmail Avcı, , Balıkesir Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Ayřegöl Őentürk, Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Canan Olpak Koç, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

Doç. Dr. Güngör Göçeri, urdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türkiye

Dr. Dr. Mustafa Sarper Alap, MEB Türkiye

EDİTÖRDEN

Değerli okuyucular

MAKÜ Mehmet Akif Ersoy Dergisi (MAED), Tarih, Edebiyat, Sosyoloji ve Felsefe alanlarında özgün ve nitelikli çalışmaları bilimsel bir yaklaşımla ele almak amacıyla yayımlanan uluslararası hakemli bir e-dergidir. Birey ve toplum arasındaki münasebetin çok önemli olduğu çağımızda dergimiz, bireyi ve toplumu dikkate alan yayınlara öncelik verecektir. Bu sebeple, **hayı** boyunca toplumsal problemlere karşı duyarlı olmuş, onları dert edinmiş ve özgün çözüm önerileri sunmuş olan Mehmet Akif Ersoy'a atfen derginin isminin "MAKÜ Mehmet Akif Ersoy Dergisi" olmasına karar verilmiştir. Dergimiz toplumsal meselelerin araştırılmasında ve çözümünde tarihi, felsefi ve sosyolojik bakışın önemli olduğu gerçeğinden hareketle bu bakışı önceleyen yayınlar yapmayı amaçlamaktadır.

MAED, altışar aylık dönemler hâlinde yılda iki sayı (Haziran-Aralık) olarak elektronik ortamda yayımlanmaktadır. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.

MAED'in dördüncü sayısında 1 makale ve bir kitap kritiğine yer verilmiştir. Bu sayıyı yazılarıyla onurlandıran Özlem Kahraman, Sevilay Özer ve Hatice Zişan Yılmaz'a şükranlarımızı sunuyoruz. Makaleleri inceleyerek katkı sunan hakemlerimize de teşekkürler borç biliriz.

Prof. Dr. Zafer GÖLEN

Editör

FROM EDITOR

Dear readers

Journal of Mehmet Akif Ersoy (MAED) is an international peer-reviewed e-journal published with the aim of discussing original and qualified studies in the fields of History, Literature, Sociology and Philosophy with a scientific approach. In our time when the relationship between the individual and society is very important, our journal will give priority to publications that take the individual and society into consideration. For this reason, it was decided that the name of the journal would be "Journal of Mehmet Akif Ersoy", in reference to Mehmet Akif Ersoy, who was sensitive to social problems throughout his life, worried about them and offered original solution suggestions. Based on the fact that historical, philosophical and sociological perspectives are important in researching and solving social issues, our journal aims to publish publications that prioritize this perspective.

The Journal Mehmet Akif Ersoy is an internationally refereed journal and published electronically two times a year (June-december). The publication languages of Journal are Turkish and English.

In this first issue you will find 1 article and 1 book review. Many thanks to the Özlem Kahraman, Sevilay Özer and Hatice Zişan Yılmaz for their contributions for this issue. We would like to thanks the referees of the articles for their help and efforts.

Prof. Dr. Zafer GÖLEN

Editor

İçindekiler / Contents

Özlem KAHRAMAN - Sevilay ÖZER

İLK KOALİSYON HÜKÜMETLERİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE MÜZİK (1961-1965)

During The First Coalition Governments Music in Turkiye (1961-1965)

ss./pp. 1-15

Hatice Zişan YILMAZ

İLK KOALİSYON HÜKÜMETLERİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE MÜZİK (1961-1965)

Book Review: İpek Çalışlar, Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın, Everest Yayınları

ss./pp. 17-20

MAKÜ-MEHMET AKİF ERSOY DERGİSİ (MAED)

MAKU-Journal of Mehmet Akif Ersoy (JMAE)

e-ISSN: 3023-5618

Cilt3, Sayı 4, Haziran 2025 / Volume 3, Issue 4, June 2025

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received: 25.05.2025

Kabul/Accepted: 09.07.2025

DOI: 10.5281/zenodo.15868642

Atıf/Citation: Kahraman, Ö; Özer, S. (2025). İlk Koalisyon Hükümetleri Döneminde Türkiye'de Müzik (1961-1965). *MAKÜ-Mehmet Akif Ersoy Dergisi (MAED)*. (3/4), 1-15.

Özlem KAHRAMAN

(Doktora Öğrencisi), Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi / Türkiye, ozlem.kahraman.ant.07@gmail.com

Sevilay ÖZER

(Prof. Dr.), Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi / Türkiye, sevilayozzer07@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1319-2416

İLK KOALİSYON HÜKÜMETLERİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE MÜZİK (1961-1965)

During The First Coalition Governments Music in Turkiye (1961-1965)

Öz: 1960-1965 arasındaki beş yıl Türkiye'nin siyasi hayatında köklü değişimlerin başladığı yıllardır. 1960'da Türkiye'de siyaset atmosferi, askeri bir darbe ile yeni bir eksen kaymış ve yeniden kurulan partiler Türk demokrasi tarihinde koalisyon hükümetleri dönemini başlatmıştır. Bu dönemde siyasi hayat "Koalisyon" kavramı ile tanışmış ve 1961 Anayasası ile birlikte özgürlükler pekişmiştir. Dünyada 1960'larda yayılmaya başlayan özgürlük hareketleri Türkiye'yi de etkisi altına almış ve sanatın önemli bir kolu olan müziği de etkilemiştir. Özellikle Amerikan kökenli müzik türleri caz ve blues Türkiye'de tanınmasına rağmen popülerlik kazanamamıştır. Ancak bu müzik türlerinden doğan melez müzik türleri rock'n roll, hafif Batı müziği, twist Türkiye'de büyük ilgi görmüştür. 1965'lerden popülerleşen arabesk ve Anadolu rock, Anadolu pop gibi müzik türlerinin ilk nüveleri de bu yıllarda atılmıştır. Anadolu kökenli yeni müzik türlerinin ortaya çıkmasında, Almanya'ya 1961'de başlayan işçi göçleri, ülke içinde sanayileşmenin hızlanmasıyla köyden kente artan göç hareketi etkili olmuştur. Batı kaynaklı müzik ile Anadolu ezgileri, Batılı enstrümanlar ile yeniden yorumlanmıştır. Türkiye'de yerli kökenlerin karıştığı müzik türleri yoğun ilgi görmüş ve 1960'ların sonlarına doğru Amerikan-İngiliz kökenli müziklerin popülerliğinin önüne geçmiştir. Bu çalışmada, 1961-1965 arası ilk koalisyon hükümetleri döneminde dünyadaki ve Türkiye'deki popüler müzik türleri, ünlü müzisyenler ve müzik ile ilgili önemli gelişmeler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müzik tarihi, Caz, Rock'n roll, Anadolu pop

Abstract: The five years between from 1960 and 1965 were the years when radical changes began in political life in Türkiye. In 1960, the political atmosphere in Türkiye shifted to a new axis with a military coup and with the re-established parties, initiated the era of coalition governments in the history of Turkish democracy. During this period, political life was now introduced to the concept of "Coalition" and freedoms were strengthened with the 1961 Constitution. The freedom movements that began to spread in the world in the 1960s also affected Türkiye and an important branch of art, music, was also affected. Although American-based music such as jazz and blues are known in Türkiye, they have not gained popularity. However, hybrid music genres such as rock'n roll, light Western music, and twist have attracted great attention in Türkiye. The first nuclei of music genres such as arabesque and Anatolian rock, and Anatolian pop, which became popular in 1965, were also laid in these years. Worker migration to Germany, which began in 1961, and migration from villages to cities as a result of the acceleration of industrialization within the country were influential in the emergence of new music genres of Anatolian origin. In these music genres, Anatolian melodies were reinterpreted with Western instruments. In Turkey, music genres that mixed indigenous origins attracted great attention and by end of the 1960s, they surpassed the popularity of American-English music. In this study, musical genres, famous musicians and important developments music in the world and in Türkiye during the first coalition governments between 1961-1965 were examined.

Key Words: Music history, Jazz, Rock and roll, Anatolian pop

1.Giriş

27 Mayıs 1960 Askeri ihtilali ile on yıl süren Demokrat Parti iktidarı son bulmuştur. İhtilalden kısa süre sonra hukuksal alanda yapılan girişimler iktidarı yeniden sivillere bırakmak amacı taşımaktadır. 1960 ve sonrası yıllar, Türk siyaseti ve devlet yapısı içinde birçok hareketli değişimin yaşandığı yıllar olarak tanımlanabilir (Önal, 2017, s. 14-17).

1961-1965 arasındaki beş yılda, Türkiye'nin siyasi, ekonomik ve sosyal hayatında ilkler yaşanmış, dünya konjonktüründe meydana gelen hızlı değişimler müziğe de etki etmiştir. İhtilali gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi, TBMM'ye ait bütün yetkileri ele almış, MBK ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan bir Kurucu Meclis oluşturulmuştur (Tanör, 1999, s. 367-369). İhtilalin üzerinden altı ay gibi kısa bir süre geçmiş olması askerlerin iktidardan hızla uzaklaşmak istediklerini göstermektedir. Siviller ise yeniden parti kurmak için harekete geçmiş ve yaklaşık otuz tane parti başvurusu yapılmıştır (Arvas, 2006, s. 39). Ancak on üç tane parti kurulmuştur (Tuna, 2020, s. 231). Siyasi partilerin birçoğu teşkilatlanamadığı ve siyasete katılmadığı için tabela partisi olmaktan öteye gidememiştir. 6 Ocak 1961'de -ihtilalden yaklaşık 225 gün sonra-TBMM yeniden açılmıştır (Akşam, 7.01.1961, s. 1). MBK, anayasa çalışmalarına başlamış ve yeni anayasa kurulunda üniversite öğretim üyelerinin sayısı daha fazla olmuştur (Arvas, 2006, s. 38-39). Yeni anayasanın yapımında sivillerin etkisi göz önünde bulundurulmuştur. Yine bu dönemde, Türk siyasi tarihinde ilk kez bir anayasa halk oylamasına sunulmuş ve 9 Temmuz 1961'de halkın onayından geçmiştir (Tanör, 1999, s. 369-376). Dönemin diğer bir ilki TBMM'nin Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olarak iki kanatlı yapılanmasıdır (Ahmad, 2022, s. 155).

İhtilal sonrası iki parti CHP ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi siyasi hayatlarına aynı ad ile devam etmiştir (Tuna, 2020, s. 231). İnönü yeniden CHP'nin başındadır ve 1960'larda Türk siyasi hayatına damga vuracak Adalet Partisi (AP) ise 11 Şubat 1961'de kurulmuştur. DP'nin maliye eski bakanı Ekrem Alican, Yeni Türkiye Partisi'ni (YTP) kurmuş, 27 Mayısçıların ordudan emekliye sevk ettiği Orgeneral Ragıp Gümüşpala AP'nin kurucusu olmuştur. Her iki parti de DP'nin siyasi alandaki varisi sayılmıştır (Tuna, 2020, s. 231). 13 Şubat 1961'de, Türkiye İşçi Partisi kurulmuştur ve ilk kez sol eğilimli bir parti büyük -on yıl içinde-bir taraftar kitlesi toplamıştır (Akşin, 2018, s. 414-415). Bu dönemde, Türkiye'de müziğin siyasal alana yansması şarkılarda da kendini gösterecektir. Örneğin Tülay German'ın "Yarının Şarkısı", 1965'te TİP'in seçim şarkısı olmuştur (Kaygusuz, 2023, s. 10). 1964'te çıkan şarkının sözleri şöyledir:

*"Bir şarkı olmalı, özlemi söyleyen
Bu koyu günlerden yarına seslenen
Bir sevgi olmalı senden de yükselen
Sonra benimle bir yarına yön veren.
Bir umut olmalı gözlerinde senin
Gözlerimde benim yarına erişen
Bir yarın olmalı, başka türlü bir şey
Bir aydın, bir güzel yarına varmalı.
Bir aydın, bir güzel
Yarına, varmalı"* (Youtube, 2025)

1960'lar Türkiye'si kendinden önceki yıllardan daha farklı hale gelmiştir. Yeni anayasanın sağladığı özgürlük ortamı sayesinde siyaset her kuruma girmeye başlamıştır. Sağ kesim kadar sol kesim de varlığını hissettirmiş ve bu ideolojik yansıma özellikle üniversitelerde daha belirgin hale gelmiştir (Akşin, 2018, s. 421). 1960'lar aslında 1970'lerin bir fikri ön hazırlığına benzetilebilir.

1.1960'lara Değin Dünyada ve Türkiye'de Müzik

Dünyada müzik sanatının yayılması ve değişik türde müziklerin ortaya çıkması ses kayıt cihazlarının keşfi ile olmuştur. Ses kayıt cihazının atası fonograftır (Altınbaş, 2024, s. 445). Fonografin yerini kısa bir süre içinde gramofona bırakmıştır (Akçura, 2024, s. 456). XIX. yüzyılda gramofonun icadı ile müzik evlere kadar girmiştir.

1914-1918 arasındaki I. Dünya Savaşı'ndan sonra gramofon plağı icat edilmiştir. Konser salonu ve canlı müzik çalınan mekân sahiplerinin yerini plak şirketleri almaya başlamıştır (Lull,

2000, s. 74). Yine 1930'larda, plak yıldızı kavramı, plak şirketlerinin kendi ses yıldızlarını radyolar aracılığıyla tanıtılmaları müzik sektöründeki yeniliklerdir (Lull, 2000, s. 82-83). Türkiye'ye ses kayıt cihazlarının gelişi tarihi 1895'tir. Plaklar, 1930'larda yaygınlaşmış (Anbarlı, 2024, s. 452; Canbazoğlu, 2009, s. 14), çıkışından itibaren 78 devirlik plaklar taş plak olarak adlandırılmıştır. Türkiye'de uzunçalar adı ile anılan, ondan sonra 33'lük ve 45'lik plaklar yaygınlaşmıştır (Terzi, 2020, s. 57).

XX.Yüzyılda dünyayı etkileyen müzik türlerinin başında caz gelmektedir. Kuzey Amerika'da caz müziği kölelik ile birlikte gelişmiştir (Candemir, 1996, s. 50). Ahmet Say cazı şöyle tanımlamıştır: "Caz, Avrupa çalgılarını kullanan, Avrupa armonisinin, Avrupa- Afrika melodilerinin ve Afrika ritimlerinin öğelerini birbirine bağlayan doğaçlamalı Amerikan müziğidir." (Say, 2010, s. 296). ABD'de hızla dinleyici kitlesi toplayan caz için 1930'larda "Zenci velvelesi" denmiş ve bu müzik türü 1950'li yılların ortalarına gelindiğinde ise hızla evrilmiştir (Erkal, 2014, s. 8-13). Türkiye'de müzik ise en önemli sanat dallarından biri olmuş, hatta Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre -altı ay- sonra 1924'te Millî Eğitim Bakanlığı okullarda müzik derslerine önem verilmesine dair genelge yayınlamıştır (BCA, 180.9.0/110.533.16).

Erken Cumhuriyet döneminde müzik türü daha çok Batı kaynaklıdır. Çok sesli Batı müziğinin¹ enstrümanları ve bu enstrümanların kullanımı, 1932'de açılan Halkevlerindeki müzik çalışmaları ile halka tanıtılmış, çok sesli müzik yurdun en ücra köşelerine kadar gitmiştir. Devlet sanatçıları da Batı müziğini halka, Halkevleri vasıtasıyla ulaştırmaya çalışmıştır (BCA, 490.01/968.745.6). Çağdaş müzik ülkede daha geniş kitlelerce tanınmış, gelişmiş ve yaygınlaşmıştır (Erkal, 2014, s. 32) Hatta Türkiye'ye davet edilen Alman müzisyen Paul Hindemith yazdığı raporda çok sesli müziğin icrasında Türk müzisyenlerin yetiştirilmesinin önemini şöyle açıklamıştır: "O halde Ankara ancak bu gösterilen yol üzerinde yakın şarkın musiki merkezi olabilir. Çünkü muvakkat heyecan tevhit eden muvaffakiyetlerle veya herhangi bir yabancı mataın ithalile değil; sırf memleketin içinden elde edilen bir keyfiyetle, daimî ve yüksek bir kültüre doğru gidileceği muhakkaktır." (BCA, 30.10/146.44.2). Cumhuriyet'in müzikte temel hedefi Anadolu'dan yola çıkarak, halk müziğine odaklanmaktır. Halkın öz müziğine ağırlık verilmesinin asıl sebebi klasik Türk sanat müziğinin salon müziği olarak değerlendirilmesidir. Halk müziği ise daha büyük kitlelere seslenir ve Anadolu ezgileri ortak paydada bütün ulusu kucaklayacaktır (Lull, 2000, s. 15).

1935 ile 1950 arasındaki devrede, çok sesli korolar ve koro eserleri oluşturulmuş ancak İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirler dışında bu alanda büyük bir değişim ve dönüşüm meydana gelmemiştir (Akis, 23.04.1962, s. 30). İstanbul, Ankara ve İzmir'de devlet bandolarının oluşturulması, 1936'da Ankara Devlet Konservatuarı'nın, 1949'da Devlet Opera ve Tiyatrosu'nun kuruluşu DP iktidarına kadar müzik alanındaki yeniliklerin belli başlıkları olmuştur (Akduman, 2011, s. 44-45). Ancak, 1935'te, klasik Türk müziğinin radyolardan kaldırılması ve yasağın yaklaşık iki yıl sürmesi dikkat çekici bir gelişmedir. Radyo yayınlarından ya da kurumların içinden bir anda dışlansa da Türk müziği halkın içinde çeşitli yollar vasıtasıyla canlı kalmıştır. Bu dönemde halk, ortak dini değerler bakımından kendi müzik türüne daha yakın gördüğü Arap müziğini dinlemeye başlamıştır. Arap müziğinin bu dönemdeki adresi Kahire radyosudur (Akduman, 2011, s. 45). 1965'ten sonra ortaya çıkacak arabesk müziğin tohumları bu dönemde atılmıştır. Yasak çok uzun sürmemiş ancak halk bu sefer Mısır ve Hint filmlerine yoğun ilgi göstermiştir. Dönemin hükümeti, Arap müziği dolu bu filmlerin orjinal dili yerine Müzeyyen Senar, Münir Nurettin Selçuk gibi yerli sanatçıların eserleri ile seyredilmesine izin vermiştir (Erkal, 2014, s. 38). Bu yöntem sayesinde halkın müzik kulağının yine bu topraklarda kalması sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak bu dönem müzik tarihinde arabesk müziğin filizlendiği dönem olarak gösterilmiştir. Türk müziği üzerinde yapılan uygulamalar arabesk müziğin doğuşuna sebep olmuştur.

¹ Çok sesli müzik, iki veya daha çok sesin müzik kurallarına uygun biçimde portre üzerine yazılarak düzenlenmesidir. TDK, sözlük. gov.tr, Erişim tarihi: 6.10. 2024.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında itibaren çok sesli müziği geliştirecek adımlar atılmasına ve okullar açılmasına karşın ülke içinde halk tarafından benimsenmesi, ülke dışında benimsenmesi kadar güçlü olmamıştır (Vural, 2000, s. 18). Dinleyici kitlesi sınırlı sayıda kalmıştır. Aynı akıbeti 1950'lerde Türkiye'de tanıtımı desteklenen caz müzik için de söylemek olasıdır. Bu tarz müziğin ağır ve sözsüz olması, sokaktaki insanın kendi hayatı ile benzerlik bulmasını zorlaştırmıştır. Halkın müzik seçimlerinde halk müziği ve sanat müziğini tercih etmesinin sebebi, kendi içinden olanı daha kolay kabul etmesi olarak gösterilebilir.

Halk, özellikle caz müziğe pek alışmamış görünmektedir. Hatta günlük dilde bu müzik türlerine eleştirel şekilde isimler takılmıştır. Güven Erkin Erkal, halkın bu dönemdeki müziğe bakış açısını şu şekilde ifade etmiştir: *"Halkın büyük bir bölümü tüm yasaklara rağmen "alaturka" müzikten vazgeçmedi. Klasik Batı müziği, "gıygıy" müziği, ünlü bestecilerin adları da "şofben" ve "mazot" olarak anılırdı. Tepeden dayatılan Batı müziğinin karşısında alaycı bir muhalefet vardı. Bu arada, resmi bir destek almamış olsa da "Caz" müziği de Batıya ait bir müzik olarak aynı alaycı tavırla karşılandı. Halk arasında caz yapmak "gürültü çıkarmak", "azarlamak" ve "lafı uzatmak" anlamına geliyordu; "cazırtı" ve "caz cuz" gibi kavramlar da yine cazdan türedi."* (Erkal, 2014, s. 31). Radyo yayınlarında çoğunlukla yabancı müzik çalınması halkın Türk müziğine daha fazla yer verilmesini istemesine sebep olmuştur. Hatta vatandaşların büyük oranda köylerde yaşadığı 1950'li yıllarda bir vatandaş bu durumu şöyle ifade etmiştir: *"Biz alafrangadan ne anlarız?... Bizzat köylülerimiz şehire indiği zaman radyolarda alafranga çalındığı gibi yani nefretle karşılaşıyorlar. Radyo almak isteyen bütün vatandaşlar alafranga çalındığı için radyo almaktan vazgeçiyorlar."* (BCA, 30.10/102.630.7). Devlet kademelerinde bu isteklerin gözardı edilmediği, İstanbul ve Ankara radyolarında Türk müziğinin daha fazla yayınlanmasının gündeme geldiği görülmüştür (BCA, 30.10/102.630.7). Dışardan gelen Batı müziğinin genel manada ayrımı tarihlenecektir bir bakıma *"... Caz müzik ile her şeye caz denilen müzik arasındaki fark 30'ların sonunda belirlemeye başlayacak ve ancak 1950'li yıllarda netleşebilecekti."* (Erkal, 2014, s. 31).

II. Dünya savaşından sonra siyasi ortamın ılımanlaştırılmasında hiç kuşkusuz müzik temel taşlardan biridir. Bu dönemde, Amerikalılar kendi tanıtımlarını müzik ile pekiştirmiş; ülkelerinin özgürlükler ülkesi olduğunu ve siyah-beyaz ayrımının olmadığını kanıtlamak için kendi caz sanatçılarını Türkiye'ye göndermiştir (Tura, 2024, s. 423). Örneğin ünlü caz sanatçısı Louis Armstrong Ankara Hilton Hotel'e gelmiştir. (Erkal, 2014, s. 31).

1950'li yılların sonlarına gelindiğinde -medyanın hedef gösterdiği, isyankâr olarak nitelendirilen gençlerin dinlediği- "Rock'n Roll" adlı yeni bir müzik türü ortaya çıkmıştır. Gençliğin ruhu kendinden önce var olan değerlere karşı durmuş, ilk defa kuşak çatışması kavramı ile birlikte bu döneme damgasını vurmuştur (Wicke, 2006, s. 263). Sevan Amiroğlu rock müziği şu şekilde tanımlamıştır: *"Etimolojik açıdan rock kelimesi başlangıçtaki haliyle öncelikle blues müziğindeki dansa gönderme yapar. Bu kelime ilk kez Trixie Smith'in vokali ile 1922 yılında kaydedilen "My Man Rocks Me" adlı şarkıda yer almıştır. Rock'n roll müziği ile birlikte kelime ritmi hızlı bir dans müziğini ifade etmeye başlamıştır. Rock, 1960'lardan itibaren country, blues, Rock'n roll ve birçok yerel müziğin sentezi ile oluşan ve genç kitleyi hedefleyen müziklerin genel adıdır."* (Amiroğlu, 2024, s. 426). Bu dönemin en önemli ismi hiç şüphesiz rockın kralı olarak isimlendirilen Elvis Presley'dir ve plak endüstrisinin hedef kitlesi gençlik üzerinde büyük etkiler yaratmıştır. Hatta, 1959'a gelindiğinde ABD'de plak satış rakamı 603 milyon dolara çıkmıştır (Lull, 2000, s. 91).

1953 yılı ise Türk müzik tarihi açısından önemli bir yıldır. Dünya ile eş zamanlı sayılabilecek bir dönemde Rock'n roll, Türkiye'de grup müziği kavramı ile birlikte girmiştir. Yeni kurulan müzik grupları ve müzik adamları bu yolla tanınmıştır (Erkal, 2014, s. 45). 1950'lerin sonlarında bazı orkestralar, halk müziğini repertuvarlarına alarak yeni bir formatta türkü denemeleri yapmaya başlamıştır. (Canbazoğlu, 2009, s. 23).

Türkiye'de bu dönemde yerli müzik, çok sesli Batı müziği, popüler Batı müziği icrası yapılmaktadır. Ancak, müzik endüstrisinin gelişmesi ile birlikte piyasa müziği kavramı yayılmıştır. Müzik, sanatsallığın dışına çıkmaya, giderek ticari bir anlama bürünmeye ve plaklar

ile daha çok gelir getirmeye başlamıştır. Özellikle ticari anlamdaki piyasa müziği 1950'lerde hızlanmış ve klasik eserlerin tahrif edilmesine yol açmıştır (Kaygusuz, 2000, s. 361). Özellikle bu etki sanat müziği üzerinde kendini göstermiştir. Mehmet Kaygusuz, Türk sanat müziğinin kırılma noktalarını şu şekilde yorumlamıştır: “1940’lı ve 1950’li yıllarda Arap filmlerinin yaygınlaştığı sırada, Sadettin Kaynak, 80’in üzerinde filmin müziğini düzenleyerek arabeskleşme çabalarını zirveye çıkartır. Ünlü Arap şarkıcı Abdülvahap’ın şarkılarının bir kısmına Türkçe söz yazarak: bir kısım filmin müziğini de “Arap tarzı fantazi” biçiminde besteleyerek, arabeskin yerleşmesine “katkıda” bulundu. Hatta “öncülük” etti... Gelinek nokta divan müziği ile fasıl müziğinin yıkımı oldu.” (Kaygusuz, 2000, s. 362). Türk sanat müziğinin sanatçılar vasıtası ile güncelliğini koruduğu ancak arabesk ezgilerinin etkisinden de kurtulamadığı görülmektedir.

2. 1960'larda Dünyada Müzik

1945'te II. Dünya Savaşı'nın bitişi ile yeni bir dünya sistemi kurulmaya başlamıştır. 1960'da Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması, 13 Ağustos 1961'de Almanya'da, Doğu ve Batı ayırımının bir anlamda simgesi olan Berlin duvarının yapılmaya başlanması, 1961'den itibaren SSCB ile Küba'nın yaklaşması ve sosyalist bloğunun Güney Amerika'ya uzanması, Amerika'nın Uzakdoğu'da Kuzey ve Güney Vietnam savaşına 1963'te dahil olması, 20 Ocak 1961'de ABD Başkanı olan J.F. Kennedy'nin 24 Kasım 1963'te suikast ile öldürülmesi, Afrika'da Nelson Mandela önderliğinde ABD'de Malcom X, Martin Luther King gibi siyahi liderlerin özgürlük için giriştikleri eylemler dönemin önemli gelişmeleri arasındadır. 1945'ten sonraki on, on beş yıllık sürede Avrupa yeniden inşa süreci içine girmiştir. 1960'lara gelindiğinde, Batı'da eski totaliter rejimler yıkılmış, özgürlük hareketleri tüm dünyaya yayılmaya başlamıştır (Akşın, 2018, s. 279-324).

Bu dönemde, dünya, silahla yapılan sıcak savaş yerine “Soğuk Savaş” adı verilen yeni bir savaş kavramı ile tanışmıştır. 1960'ların iki büyük devleti ABD ve SSCB'dir. Bu iki ülkenin birbirinden ayrı iki kutba benzer rekabeti dönemin siyasi konjonktürünü oluşturmuştur. ABD kapitalist bloğun, SSCB komünist bloğun lideridir; bu iki kutuplu dünyanın arasındaki soğuk savaş neredeyse her alana yayılmıştır. Dünyanın fikri ayrışmasında siyasi liderlerin söylemleri de etkili olmuştur, örneğin ABD'de de bizzat Başkan Kennedy'nin konuşmalarında dünyayı Amerika'dan yana olanlar ve olmayanlar şeklinde ayırdığı ve adeta siyah beyaz gibi karşıt iki renk halinde yorumladığı görülmektedir. (Akis, 3.12.1961, s. 21). Siyasi söylemler kutuplaşmayı körüklese de Amerikan gençliği, Amerikan yönetiminin politikalarını sarsmaya başlamış (Akis, 3.12.1961, s. 21) ve asi gruplar müziğe dayanarak düşüncelerini yansıtmış, bu dönemde müzik politik bir iklimde devam etmiştir. (Lull, 2000, s. 66-67).

1960'lı yıllarda özellikle üzerinde en çok durulan konulardan biri özgürlüktür ve özgürlük talebi her alanda kendini göstermiştir. Bu nedenle 1960'ların ruhu kendinden önceki yılların ruhundan farklılık arzeder. Dünyadaki insanların birbirini daha yakından tanınmasında hiç şüphesiz televizyonun yeri ayrıdır. Ancak, televizyon gelişmiş ülkelerde yayın hayatına geçse de dünya için en önemli iletişim aracı hala radyodur. Özgürlük fikirlerini, haberleri, sporu, müziği dünyaya yayan radyo, her eve kolayca girebilen, ailelerin başında toplanarak dinledikleri bir kitle iletişim aracıdır.

Büyük savaştan sonra dünyayı etkileyen en önemli değişkenlerden bir diğeri nüfustur. 1946-1964 yılları arasında nüfus hızla artmaya başlamış ve bu yıllarda doğan kuşağa “Bebek Patlaması Kuşağı” adı verilmiştir. Savaşın üzerinden yaklaşık on beş on altı yıl geçmiş ve yeni yetişen nesil, özellikle ABD'de ekonomik anlamda refah bir ortamda yetişmiştir (Dursun, 2022, s. 23). Büyük bir “Savaş Tramvası” sonrası doğan kuşağın belli karakteristik özellikleri tespit edilmiş ve bunlar arasında özgürlük tanımlanan özelliklerden biri olmuştur (Ünür ve Bilgili, 2021, s. 1476). Her nesilde olduğu gibi bu kuşağın özgürlük arzusu yaşadıkları yılların etkisini ortaya koymuştur. Döneme damgasını vuran özgürlük düşüncesi dönemin müziğini etkilemiştir. Peter Wicke, bu yıllardaki müziğin işlevini şöyle ifade etmiştir:

“Savaş sonrası ekonomik kalkınmanın yarattığı refah toplumunun kurşun gibi tutuculuğunu taşıyan, temel bağların altmışlı yıllarda çözülmesini hazırlayan daha

çok o zamanki koşullardı... Gençler, topluma egemen olan disiplin fetişizmini, neşeye karşı düşmanlığı, otoriteye boyun eğmeyi ve tekniğe körü körüne bağlı olmayı yadsımaktaydılar. Onlar böyle bir toplum yapısını reddetmekte ve bu yüzden de isyankâr davranmaktaydılar. Değerlerin kazanılması için başkaldırı, aynı zamanda tarihin ilk sembolik savaş alanına taşındı. Altmışlı yılların gençlik ayaklanması toplumun içerdiği güç ilişkilerinden değil, aksine yaşamdan keyif alma ilişkilerinden kaynaklanıyordu. Aslında atom savaşına, Vietnam Savaşı'na karşı oluş ve ABD'deki vatandaş hakları hareketi gibi politik temalar da söz konusu olmasına rağmen, bu çatışmanın merkezini yaşam ve sevince düşman bir rasyonalizm oluşturuyordu. Bu rasyonalizm dokunduğu her şeyi ekonomik ve teknokratik amaca yönelik bir biçime şekillendirmekteydi. Anne babaların gerçeği olan bu kuru yaşam biçimini değiştirerek bireyin kendi yaşamını keyif alınır bir şekle sokabilmesi için müzik en ideal yol olarak gözükiyordu.” (Wicke, 2006, s. 260-262).

Bu dönemin gençliğinin en belirgin özelliği eski kuşaktan farklı oldukları iddiasıyla hareket etmeleri, fikirlerin basın ve yayın yolu ile hızla yayılması ve değişimin müzikte de kendini göstermesidir. Özellikle 1950'lerin sonları 1960'ların başlarında ABD'nin batısında doğan ve “Beat” adı verilen bir kuşağın gençlik kültürü ve hareketleri üzerindeki büyüleyiciliği karşıt kültürün yayılmasını sağlamıştır (Dursun, 2022, s. 23-25).

1950'lerin asi müziği Rock'n roll'dan hemen sonra onun yerini alan rock müzik değişim çağrısı ile popüler müziğin toplumsal görevini üzerine almıştır (Amiroğlu, 2024, s. 426). 1960'ların ortalarından itibaren dünyada yükselen rock müzik, kendinden önceki müzik türlerinin önüne geçmiştir. Bu gelişmede, müzik piyasasındaki endüstrileşme sonucunda ortaya çıkan diskoteklerin gençler tarafından büyük ilgi görmesi ve cazın canlı yapılan bir müzik türü olması etkili olmuştur (Say, 2010, s. 308). Yine, rockın doğuşundaki sosyal sebeplere bakıldığında sinema, radyo, dans salonları gibi eğlence mekanlarının eski önemini yitirdiği ve ABD'de televizyonun evlerde yaygınlaştığı görülür. Gençler evin dışına çıkmak, eğlence mekanlarında eğlenmek istemiş, bu yüzden “Gençlik bir pop müzik pazarı haline gelmişti.” (Lull, 2000, s. 66-67).

1960'ların en önemli müzik grubu kuşkusuz Beatles'dır. Beatles, İngiltere'de, 1950'lerde sayıları artan ve bodrum katlarında kurulan kulüplerde çalan gruplardan biridir. Grubun, genç kuşak üzerindeki etkisi büyüktür. Rutubetli ve nemli ortamların olduğu alanlar bu dönem gençliğinin dışardaki dünyadan tecrit edilebildikleri yerlerdir (Wicke, 2006, s. 264). Peter Wicke, bu müziğin doğuşunu şu şekilde anlatmıştır: “İşte beat müziğinin özellikleri bu atmosferde oluştu. Üç gitar ve bateriden oluşan topluluk, çığlıklar atarak kendisini dinleyen genç kuşağa onların istediği bir şeyi veriyordu yani rock'n roll'u. Grubun çaldığı müziğin özelliği çok yüksek sesle ve yoğun biçimde temel vuruşun tekrarlanmasıydı. Bu şekilde çalınan müziğe beat denmekteydi.” (Wicke, 2006, s. 265). Tarihler 1963'ü gösterdiğinde Beatles'in liderlik ettiği Beat grupları anavatanları İngiltere'de başarılar elde etmiş; dünyada en çok plak satan gruplardan biri olmuş ve onların sayesinde ABD müzik listelerine birçok İngiliz grup dahil olmuştur. (muzik.stereomecmuasi.com, 2024) Gençlerin yoğun ilgi gösterdiği bu müzik gruplarına Rolling Stones (1962), Animals, The Who örnek olarak verilebilir (Alpar, 2014, s. 9).

Beatles, müzik sektörüne yeni bir pencere açmış yaş ve sınıf ayrımını ortadan kaldırdığı gibi, İngiliz rock grupları ile birçok Amerikan şirketi anlaşma imzalamak için sıraya bile girmiştir. 1960'ların sonlarına doğru rock müzik, rock'n rollun satış rakamlarını da aşmıştır. (Lull, 2000, s. 92). Sadece kıtalar arasında değil, tüm dünyada bir “Kültür İhtilali” (Akşam, 28.03.1964, s. 4) olmuştur. Amerika ve İngiltere'den yayılan müzik hareketleri, özgürlük isteyen gençlerin sesi olan bu müzik türü, yüksek ses ile müzik dinlemek dönemin bir anlamda modasıdır. (Wicke, 2006, s. 264). Dünya, ABD ile Sovyet Rusya'nın başını çektiği soğuk savaş yıllarını yaşarken, bu Demir Perde sayesinde Sovyetler, Sovyet bloğu ülkelerini popüler müzikten uzak tutmaya çalışmış; “Ancak önce rock'n roll ve ardından “beatlemania”yı demir de olsa hiçbir perde durduramayacaktır.” (Erkal, 2014, s. 57).

1960'ların ortalarından itibaren Amerikan müziği ile İngiliz müziğinin sanatçıları bir anlamda kültür elçisi görevi üstlenmiş gibidirler. Beatles, tüm dünyada olduğu gibi ABD'de de fırtına gibi esmiştir. Amerikan ve İngiliz ünlü sanatçıları birbirlerinin ülkelerine gidip konserler vermiştir. Örneğin; gözleri görmeyen Ray Charles'in Avrupa'da, Charles Aznavour'un İngiltere'de turneye çıkması haberleri Akşam Gazetesi'nde; "Avrupa ile Amerika arasında şarkıcı alış-verişi hızlandı." (Akşam, 28.03.1964, s. 4) yorumu ile değerlendirilmiştir. Bu yıllarda müzikle birlikte ulusların arasında ortak değerlerden yola çıkarak yeni bir pencere açılmaya başladığı görülür. Dönemin atmosferini, 1964'te İngiliz muhalif lideri Wilson, Beatles grubuna ödül verirken "Dünyada yeni haberleşme dili yaratanlarla övünüyoruz." Diyerek özetlemiştir (Akşam, 28.03.1964, s. 4).

3. Türkiye'de Müzik

Türkiye'de koalisyon hükümeti ilk kez 1961'de kurulmuştur. 10 Kasım 1961'de göreve başlayan CHP-AP Koalisyon Hükümeti 30 Mayıs 1962'de son bulmuştur. 2. Koalisyon hükümeti 25 Haziran 1962'de kurulmuş, Aralık 1963'e kadar sürmüştür. (Ahmad, 2022, s. 164). Askeri ihtilalden sonra yaklaşık ilk üç yıl siyaset çalkantılı dönemler yaşamıştır. Koalisyon hükümetleri uzun yıllar devam etmemiştir. Siyasetteki gelgitlere rağmen 1961 Anayasası Türkiye'de siyasal, sosyal ve ekonomik alanda dönüşümlere yol açmıştır. 1961 Anayasası, medeni haklar, örgütlenme, sosyal ve siyasal haklar açısından büyük özgürlüklerin var olduğu bir anayasadır. İşçilere grev hakkının verilmesi, sendikalaşma hareketlerinin gelişmesi gibi konularda ülkenin içindeki kliklerin siyasi anlamda bilinçlenmesini hızlandırmıştır (Ahmad, 2022, s. 163). 1961 anayasasının sağladığı özgürlükler ortamı ilerleyen yıllarda yeni müzik türlerinin ve bu türlerin uygulayıcılarının sayılarını da arttıracaktır. 1960'da biten DP iktidarı öncesinde başlayan popüler Batı müziğinin gruplar vasıtasıyla halk tarafından tanınması 1960'lı yıllarda kesintiye uğramadan devam etmiştir.

Türkiye'de 1960'lı yıllar, -reform politikalarının etkiyle- müzik çevrelerinde daha çok "Arabesk" evrenin başlangıç yılları olarak gösterilmiştir. (Vural, 2017, s. 105). Bu dönemde Türkiye'de Türk müziğinin özgün hali, sanat ve halk müziği olarak ayrılmaktadır (Vural, 2017, s. 105). Bu aslında tarihi bir ayırmadır. Dünyada ve Türkiye'de yaşanan gelişmeler paralelinde sanat müziği daha hızlı, halk müziği ise daha yavaş bir değişime uğramıştır. Halk müziği geleneksel olarak köylerde devam etmiş, sanat müziği konserler, plaklar ve özellikle gazinolar ile halka ulaşmıştır.

Dünyada popüler olan müzik türleri teknolojik gelişmelerin hızlanması sonucu eş zamanlı olarak Türkiye'de de karşılığını bulmuştur. Örneğin; Chubby Checker şarkısı "Twist" ve şarkının dansı ile dünyayı bir anlamda kasıp kavurmuş, Türkiye'de bu müzik Barış Manço tarafından çalınmış, İstanbul radyosundan halka dinletilmiştir. İlginç olan nokta, bu dönemdeki sanatçıların albümlerinde twist adında birçok şarkının yer almış olmasıdır (Erkal, 2014, s. 80). Bu bir anlamda müzikte "Popülerlik" kavramının ortaya çıktığının kanıtı olarak değerlendirilebilir. Müziğin artık sadece bir sanat kolu olmaktan ziyade plaklar yoluyla ticari bir kazanç kapısı haline geldiği görülmektedir. Bu dönemde i yabancı müzik türleri Türk sanatçıları tarafından temsil edilmiş onlar sayesinde ünlenmiştir. Güven Erkin Erkal, bu dönemin müzik türlerini ve türün sanatçıları şu şekilde özetlemiştir: "Erkut Tarçın'ın "rock'n roll", Erol Büyükburç'un "pop", Erkin Koray'ın "beat" ve Metin Ersoy'un "kalipso" olduğu günlerdir." (Erkal, 2014, s. 81).

Müziğin bu dönemde diğer bir işlevi manevi bağ kurma aracı görevi üstlenmesidir. Türkiye'den Avrupa'ya bu yıllarda başlayan işçi göçü ile farklı kültürlerle ve yeni yaşam tarzına alışmaya çalışan Türk vatandaşları müzik kültürlerini gittikleri yerlere taşımıştır. Özellikle Almanya'nın başını çektiği ülkelerde işçi sayısı artmış ve işçiler sayıları arttıkça sosyal hayat içinde doğdukları ülke ile bağlarını müzik ile kurabilmiştir. Erhan Acar bu durumu şöyle açıklamıştır: "Türk işçileri vatan topraklarından haber alabilmek ve Türk ezgilerini dinleyebilmek için radyo yayınlarını dinlemek arzusundaydılar. Bunun için, kısa dalga Ankara Radyosu Almanya'dan neredeyse hiç dinlenemiyordu. Çünkü yayın parazit yaptığından dinlenemiyor ya da kısa bir zaman çaldıktan sonra yayın kayboluyordu. Budapeşte'den Türkçe

yayın yapan radyosu ise gayet iyi takip edilebiliyordu. Türkçe şarkılara, türkülere hasret kalan işçiler bu yüzden bu radyoyu takip etmekteydiler.” (Acar, 2023, s. 48). İşçiler, ülkelerine özlemlerini kendi müzikleri ile gidermiştir. Türkiye’den Avrupa ülkelerine giden Türk sanatçılar bir kültür köprüsü kurmuştur. İsmet Sıral, Erol Büyükburç’un yer aldığı orkestraya dönemin ünlü bir yorumcularından Ayten Alpman katılmış, daha sonra Özdemir Erdoğan gibi isimler de dahil olmuş ve Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde konserler vermiştir (Erkal, 2014, s. 73). Daha çok hüznün temalı sözlerin olduğu arabesk müziğin hızlı bir şekilde gelişmesinde gurbetçi denen Avrupa’daki Türk vatandaşı işçilerin katkısını azımsamamak gerekmektedir. Arz-talep dengesinde ülke ekonomisine döviz katkılarının yanında, arabesk müziğin alıcısı olarak da önemli bir yer tutmuşlardır.

Müzik yazılı basınında ise 1960’da Melodi, 1961’de İstanbul merkezli popüler Melodi, Müzik Kulübü, 1962’de Müzik Ekspres, 1965’te Sporsinemüzik adlı dergiler yayınlanmıştır. Özellikle Popüler Melodi dergisi, genç müzisyenleri ve solistleri haber yapmış ve rock müzik dergilerinin ilklerinden biri olmuştur (Erkal, 2014, s. 73-80).

Türkiye’de 1960’larda popüler müzik ilk başlarda yabancı müzikler üzerine Türkçe sözler üzerinden hızla yayılmıştır. 1961 yılı bu açıdan, Türkiye’de pop müzik tarihinde milat olarak değerlendirilebilir. Bob Azzam’ın “Cest Ecrit Dans Le Ciel” adlı şarkıya Fecri Ebcioğlu Türkçe sözler yazmıştır. Şarkı İlham Gencer tarafından “Bir Varmış Bir Yokmuş” adlı bir şarkı olarak yorumlanmış ve Odeon müzik tarafından taş plak olarak basılmıştır. Bu şarkı ve tarih Türk pop müziği için başlangıçtır. Bu döneme Türk müzik tarihi içinde “Arajmanlar dönemi” de denmiş, daha çok yabancı şarkılara Türkçe sözler yazılmıştır. Dönemin ünlü müzik adamları Fecri Ebcioğlu, Sezen Cumhur Önal’dır (Erkal, 2014, s. 76). Yine dönemin önemli sanatçısı Erol Büyükburç’tur. 1950’lerin sonlarında İstanbul eğlence hayatının sahnelerine “Erol Büyükburç ve Arkadaşları” adı altında dört kişilik bir orkestra kurarak adım atmışlardır. Amerika’da ve Avrupa’da ünlü birçok şarkıyı İstanbul halkına tanıtmışlar, İngilizce ve İtalyanca aslına uygun olarak orijinal hallerinde söylemişlerdir (Akis, 19.12.1960, s. 34) Türk rock tarihine adını yazdıran ilk isim olan Erol Büyükburç, “Türk Elvis”i olarak anılmıştır. 1961’de ilk 78 devirlik taş plağında Little Darling/ One Way Ticket adlı şarkıları kaydetmiş, 1962’de Little Lucy, Oh Carol şarkıları ünlü olmuştur (Erkal, 2014, s. 77). Little Lucy radyoda yayımlanmış, arajman şarkılardan daha çok satış rakamına ulaşmış ve büyük ses getirmiştir (Canbazoglu, 2009, s. 46). Daha çok orkestralar arasında repertuvarlarda yer alan rock müzik artık plaklara basılmaya başlamıştır. Bu gelişme Türkiye’de rock müziğinin popüler hale gelmeye başladığının göstergesidir.

Erol Büyükburç, sahne şovları konusunda yenilikler getirdiği gibi ilk Anadolu turnesini düzenleyen sanatçıdır. (Erkal, 2014, s. 77). Erol Büyükburç, Batı enstrümanları ile halk türkülerini seslendirmiş ve bir anlamda türkülerini modernize etmiştir. Anadolu turnesinde, gazinolarda söylediği Karacaoğlan, Gevheri, Emrah gibi halk ozanlarının sözleri üzerine besteler yaparak büyük ilgi görmüştür (Lull, 2000, s. 22). Büyükburç, Kızılıklar Oldu mu?, Niksar’ın Fidanları, Mühür Gözlüm, Kapı Önünde Durdum, Bağa Girdim Üzüme, Turnalar, Kunduruma Kum Doldu, Çilli Horozum, Zeynebim, Kayadan İndir Beni gibi türkülerini orkestra repertuvarlarına almış ve geleneksel Türk sazlarını da kullanmıştır (Canbazoglu, 2009, s. 46).

1960’ların ortalarına doğru Türkiye’de siyasal hayatta dönüşümler başlamış, özellikle bu dönüşüme örnek 1963 yerel seçimleri olmuştur. Sağ partiler, 1963’te yapılan yerel seçimlerdeki oy oranlarını seçmenin tepkisini olarak yorumlamış ve CHP ile girdikleri koalisyondan çekilmiştir. Diğer yandan AP bu seçimlerden sonra hızla yükselmeye başlamış ve Türkiye’nin en popüler partisi haline gelmiştir. İnönü’nün son kabinesi ise 1963 Aralık ayında kurulmuştur (Ahmad, 2022, s. 164). Bu dönemde Kıbrıs’ta Türkler’e karşı yapılan hareketler kamuoyunda büyük tepki yaratmıştır (Akşin, 2010, s. 418-419). Özellikle 1963’te adada yaşanan olayların Türk kamuoyunda sağ eğilimleri güçlendirdiği söylenebilir. Siyasette sağa kayan eksen -1950’lerin sonlarında başlayan ve 1960’ların sonlarına doğru evrilerek gelişecek olan- Anadolu pop akımının doğduğu yıllar da bu yıllardır. Türk müziğinde Anadolu’ya yöneliş etkisiyle -çağdaş müzik türü- pop müzik öğeleri harmanlanmaya başlamıştır. Halk müziğindeki eserler Batı enstrümanları ile yeni bir formatta yorumlanmıştır. Orkestraların yanında bazı gruplar da halk

müziğini Batı enstrümanları ile yorumlamak için kolları sıvamıştır. Örneğin; Erkut Tarçın, Durul Gence 5'lisi Akkoyun, Karakoyun adlı eserleri seslendiren dönemin ünlü gruplarından biridir. Erol Büyükburç gibi dönemin ünlü sanatçısı Alpay da Kara Tren, Gelin Ayşe, Efem dönemin türkü modernizasyonu ile farklı formatta dinlenen ünlü şarkıları seslendirmiştir. Tülay German bu dönemde caz şarkıcısı olarak ünlenmiş ve Erdem Buri'nin yazdığı Burçak Tarlası'nı 1963-1964 kışında seslendirmiştir. Bu şarkı Türkçe çoksesli popüler müziğin on senede evrilerek geliştiği, Anadolu pop akımının öncüsü bir şarkı olarak müzik tarihinde yerini almıştır (Canbazoglu, 2009, s. 22). Anadolu pop müziği, Türk halk ezgilerini temel alan, dönemin modern müzik aletleri ile yeniden harmanlanan bir müzik türü olarak doğmuştur. (Canbazoglu, 2009:25). Tülay German, bu şarkının, 45'lik plağını yayınlarak Anadolu pop müziğinin ilk kayıtlarından birini ortaya çıkartmıştır. (Erkal, 2014, s. 83).

Türkiye'de 1960'lı yılların diğer bir özelliği Anadolu köy edebiyatının güçlenmiş olmasıdır. Mahmut Makal, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt'un kitapları yanında Anadolu şairleri Ahmet Arif, Hasan Hüseyin gibi isimler ön plana çıkmıştır. (Canbazoglu, 2009, s. 25). Türkülerin, Batı enstrümanlarının yorumlanması ile birlikte 1960'ların ortalarından itibaren popülerleşecek Anadolu pop akımının tohumları bugünlerde atılmaya başlamıştır. 1960'ların Türk müziğinin her kolunda kendi özüne dönüş, halk motiflerini kendi müziğinde harmanlama başlamıştır. Hatta ünlü halk şairi Aşık Veysel için Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in teşviki ile Büyük Sinemada "Aşık Veysel Gecesi" düzenlenmiştir. Ankara Radyosu'nun ünlü Yurttan Sesler ekibi de bu özel geceye katılmıştır. (Akis, 11.03.1962, s. 31).

Yine 1960'ların klasik müzikte yıldız ismi Suna Kan'dır. Ünlü piyanist katıldığı uluslararası yarışmalarda birincilikler almıştır. Türk bestecilerinin eserlerine sahip çıkmanın vurgulandığı bu dönemde sanatçıların bakış açısını Suna Kan şöyle ifade etmiştir: "...Bu ülkenin bir sanatçısıyım. Ülkeme, toplumuma karşı bir sorumluluğum var. Borcum var. Ona göre çalışmak, toplumuma yararlı olmak zorundayım. Hem ülke içinde hem dışında. Hepimiz böyle olmalı değil miyiz?" (Arısoy, 1961, s. 30-31).

Türkiye'de klasik müzikte dünya çapında sanatçılar yetişmeye devam etmiştir. Örneğin; Operada Leyla Gencer, Moskova'ya davet edilmiş, İtalyan opera sahnelerinde temsiller vermiş ve operanın başat ülkesi İtalyan basını tarafından takdirle karşılanmıştır. (Akis, 16.03.1960, s. 31). İdil Biret de Avrupa'ya İsveç'in başkenti Stockholm'de resitalle müzikseverlerin karşısına çıkmış ve Türk müziğini İsveçliler'e tanıtmıştır. (Akis, 13.04.1963, s. 31). Öze dönüş yılları olarak adlandırılacak bu yıllarda halk tarafından en sevilen sanatçı olarak adlandırılan Zeki Müren, özellikle 1960'larda yıldızı parlayan Türk sanat müziği sanatkarı olmuştur. (Akşam, 30.03.1964, s. 11).

1964'e gelindiğinde ise Türk siyasi hayatı yeniden tek parti iktidarı yoluna girmiştir. Bu yolu açan parti AP'dir. 1964, AP için de önemli bir tarih olacaktır. Adeta parti ile özdeşleşen Süleyman Demirel 6 Haziran 1964'te Ragıp Gümüşpala'nın ölümü üzerine parti genel başkanı seçilmiştir. (Akşin, 2018, s. 420)

Türkiye'nin ülke dışına işçi göçü bu yıllarda da devam etmiş, diğer ülkelerde düşüş olmasına rağmen Avrupa'ya en çok işçi gönderen ülke Türkiye olmuştur. İşçilerin birikimlerini Türkiye'de değerlendirmeleri ve yatırıma dönüştürmeleri ekonomiyi rahatlatmıştır. (Acar, 2023, s. 58-59). Bu göç kafilesindekiler ilk gidenler oldukları için birinci kuşak işçilerdir. Avrupa'da iş nedeniyle gidip oraya yerleşen işçi ailelerinden doğan çocuklar zaman içerisinde ikinci, üçüncü kuşak olarak adlandırılmıştır. Dönüşüm, zamanla yatırımlarda kendini gösterecek artık Avrupalı Türkler önemli bir kitle haline gelecektir. Gurbetçiler, Türkiye'de müzik piyasasının da canlanmasına katkıda bulunmuşlardır. Türkiye'den Avrupa'ya sanatçıların konser turneleri düzenlenmiş ve özellikle 1960'ların sonlarından itibaren Türk sanatçıların plakları da artarak satılmıştır.

1964 yılı Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Kıbrıs Adası'nda yaşayan Türklere karşı yapılanlar karşısında Türk hükümeti adaya çıkmak istemiş ancak 5 Haziran 1964'te ABD Başkanı Johnson'un sert mektubu askeri müdahalenin bir anlamda önünü

tkamıştır. Bu tarihten sonra Amerikan karşıtlığı ülke kamuoyunda giderek artmıştır. (Akşın, 2010, s. 418-419). Metin Toker, bu dönemdeki havayı şu şekilde yorumlamıştır: "... *"Sokaktaki Adam"* Türkiye'nin haksız yere maraz kaldığı muameleden dolayı Amerika'ya, Başkan Johnson'a hiddettlidir ve Türkiye başbakanının, Washington'a gitmek şöyle dursun, Amerikalılara selam bile vermesinin aleyhindedir... Geniş bir aydın zümresi aynı fikri paylaşmaktadır. Üniversitelerde Türkiye'nin dış politikasıyla alakalı açık oturumlarda veya konferanslarda Amerika'yı şiddetle yeren sözlerin gençler tarafından dakikalarca, avuçlar patlatılıncaya kadar alkışlanması dikkati çeken bir noktadır." (Toker, 1964, s. 5). Türk müziğinde Anadolu ezgilerine daha çok yönelen akımın güçlenmesi de gündemin etkisi ile değerlendirilebilir. Bu dönemde radyo gündemin yanında dönemin müziklerinin de tanıtım aracı olarak halk üzerinde etkilidir.

1960 ortalarında yükselişe geçen müziği Anadolu pop akımında yeni yıldızlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Dönemin parlayan isimleri Barış Manço, Alpay, Fikret Kızılok'tur. Yurtdışında eğitim alan Manço, 1964'te üç adet 45'lik plak çıkarmıştır. Alpay, 1965'te Kara Tren, Gelin Ayşem şarkıları ile ilk 45'lik plaklarını doldurmuştur. (Erkal, 2014, s. 82-83). Yine Cahit Oben Dörtlüsü'nde Fikret Kızılok 1965'te Fikret Kızılok ve 3 Velihaht grubunu kurmuş ve Kız Ayşe (Belle Marie) seslendirdiği ilk 45'lik plağını çıkarmıştır. Kızılok, Türk folklor ritimlerini kullanarak o yılların popüler müziği beate uyarlamak istemiştir. (Erkal, 2014, s. 82-83).

Müziğin uygulayıcıları kadar müziğe ulaşmak da önemli bir sorundur. Bu dönemdeki Türk sanat müziğinde müzik dinlenen yerler daha çok gazinolar olmuştur. Gazinoların tarihi sürecinde; ilk Müslüman-Türk gazinosunun sahibi Dervişzade İbrahim Bey 1928'de Sarayburnu Gazinosu'nu açmış; 1950'li yıllarda Kazablanka, Maçka Küçük Çiftlik parkı, Taksim Kristal Gazinosu, Tepebaşı, Taksim Belediye, Bebek Belediye, Cumhuriyet, Yenikapı Mim Çakır Gazinoları açılmıştır. Zeki Müren, Nesrin Sipahi, Nezahat Bayram, Nuri Sesigüzel Kazablanka Gazinosu'nda müziğe adım atmıştır (Türkiye Turizm Ansiklopedisi, 2024). Özellikle Zeki Müren çalıştığı gazinolarda seyirci akını ile karşılanan bir sanatçıdır. (Akis, 10.02.1960, s. 28).

Yine, Türkiye'de müziğin halka ulaşmasında radyonun etkisi çok büyüktür. Çünkü, televizyon henüz her eve girememiştir. Bu açıdan durum, ABD ve Avrupa ülkelerinden farklıdır. Radyonun devlet çatısı altında kurumlaşması ise ancak 1961'de olmuş ve Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) yasasının ilk tohumu atılmıştır. Ancak, kuruluşu 1964'te gerçekleşen TRT, Türk müziğinin gelişmesine, çeşitlenmesine ve ülkenin uzak yerlerine kadar gidebilmesine büyük katkı sağlamıştır. (Şanlıer, 2011, s. 65). Sekiz ilde TRT radyoları kurulmuş, örneğin; TRT Erzurum Radyosu 15 Aralık 1960'da yayına başlamış, birçok ses sanatçısının keşfedilmesine ve türkülerin derlenip toparlanmasına, yaşamasına katkıda bulunmuştur. (Alcan ve Haşhaş, 2016, s. 85). Türk Sanat Müziği'nin hâkim olduğu İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirler dışında Anadolu'nun uzak köşelerinde radyo yayınlarının yapılması özellikle Türk Halk Müziği'nin varolması ve gelişmesi açısından büyük önem taşımıştır. Bu açıdan bakıldığında TRT, Türk müziğinin en ücra köşelere kadar ulaşmasını, Türk müziğinin sanatçı, türkü, şarkı gibi yerel unsurlarının tanınmasını, yeni sanatçıların keşfedilmesini, daha önceden söylenegelmiş türkülerin ve şarkıların yaşamasını, yöresel özelliklerin sanat yoluyla aktarılmasını ve diğer bilimlere kaynak oluşturmasını ve halk müziği geleneğinin kayıt altına alınmasını sağlamıştır. Yalnızca TRT ya da devlet kurumları değil yerel yönetimler de müziğin gelişimi ve yayılmasında büyük rol oynamıştır. Örneğin, İstanbul Belediye Meclisi, 2,5 milyon tahsisatla Şehir Operası kurmuştur. Açılışta İtalya'dan sanatkarlar davet edilmiştir. (Akis, 23.03.1960, s. 29)

Yurtdışından önemli sanatçılar gelip Türkiye'de resitaller vermeye devam etmiştir. Avrupa'dan klasik müzik sanatçılarının gelmesi, Türk sanatçıların yurtdışına gidip konserler vermesi ortak dünya dili olan müziğin milletler arasında kültürel alışverişin bir yolu olmuştur. Ayrıca müzikte icranın en idealine ulaşabilmek ulusların önemli bir amacı olmuştur.

1960'ların ortalarına gelindiğinde Anadolu pop müziğinin etki alanının genişlediği görülür. İki önemli olay Anadolu popun gelişmesine katkı sağlamıştır. Bunlardan biri, Balkan Melodileri Festivali, diğeri Altın Mikrofon Yarışması'dır. Bu iki önemli olay, halkın dikkatini Anadolu pop üzerine çekmiş, müzisyenleri heveslendirmiş ve akıma yeni bir yön vermiştir. (Canbazoğlu, 2009, s. 61). 1964'te Yugoslavya'da Balkan ülkelerinin katılımı ile düzenlenen 10. Balkan Melodileri

Festivali'ne Türkiye adına Milli Orkestra adlı grup katılmıştır. Tanju Okan, Erol Büyükburç, Tülay German bu grupta yer alan sanatçılardır. Tülay German "Burçak Tarlası" adlı şarkıyı festivalde seslendirmiş ve birinciliği elde etmiştir. (Erkal, 2014, s. 83). Türk yerel sazı bağlama, şarkıda ilk kez Batılı tarzda kullanılmıştır. (Canbazoğlu, 2009, s. 56). Burada ilginç olan nokta, uluslararası müzik festivallerinde Batı müziği enstrümanları ile katılmak konusunda titizlik ile davranan hükümetin o döneme kadar ki anlayışının bu tarihte değişmesidir. Örneğin; UNESCO tarafından 1958'de düzenlenen müzik festivalindeki Batı müziği bölümüne başvuru tarihlerinin geçmesi nedeniyle, kalan tek seçenek olan Şark musikisi bölümüne katılmak konusunda istekli olunmamıştır. (BCA, 525/38131.155132.8).

Amerika Birleşik Devletleri'nden yayılan yeni akımların etkisiyle daha çok pop müzik 60'lı yıllarda gelişmeye başlamış, müzisyenler özgün müzikler üretmiştir. Televizyon, radyo, sinema, plak gibi teknolojik gelişmeler yeni müzik türlerini keşfetmeye hevesli gençleri de teşvik etmiştir. İnsanlığın ortak mirası olan müziğe ve türlerine soundlar, çalma teknikleri gibi yenilikler eklenmeye başlamıştır. Türk müziğinde bu açıdan Anadolu pop ile bir müzik harmanı oluşmaya başladığı görülür.

1965 Türkiye'de siyasi hayatın farklı kulvarlarda derinleşmeye başladığı bir yıldır. Birkaç yıl içinde siyasi iklimde sağ-sol ayrışması keskinleşmeye başlamış, bu gelişmelerden Türk müziği de etkilenmiştir. Akis Dergisi'ne göre, seçmen sürekli kendisinden bir şeyler bekleyen CHP'den uzaklaşarak 1950'de DP'de olduğu gibi onun siyasi uzantısı AP'ne yönelmiştir. Bu dönemde -daha önce Menderes için oluşturulan havanın benzeri- Süleyman Demirel'i destekleyenlerin içinde dini çevreler ve büyük iş çevrelerinin yer aldığı görülür. (Akis, 30.10.1965, s. 4). AP iktidarına giden süreç, 13 Şubat 1965 bütçe görüşmelerinde bütçenin reddi ve İnönü Hükümeti'nin istifası ile başlamıştır. (Akşin, 2010, s. 419). Yerine kurulan AP vekalet hükümeti dördüncü koalisyon hükümeti olmuştur. 15 Ekim 1965'te yapılan seçimlerde AP oyların %53'nü alarak iktidar olmuştur. Türkiye İşçi Partisi, 15 milletvekili çıkarmış, İnönü ile CHP "Ortanın solu" söylemi ile muhalefete yer almıştır. (Ahmad, 2022, s. 165). Hatta "TIP'in muhalefeti CHP'ninkinden de fazla olacaktır." (Akis, 30.10.1965, s. 4). 1965 seçimleri, Türkiye'nin ilerleyen yıllarda toplumun ayrışmasına varacak fikir çatışmalarının, kamplaşmalarının siyasete yansımalarının bir bakıma prototipidir.

1965 yıl olarak Türkiye'de yalnızca iktidarın değiştiği değil, bağımsız müzik yarışmalarının ilk kez düzenlenmeye başladığı yıldır. Çünkü, "1965 yılı, halk ve Türk sanat musikisinin çoksesli hale getirilmesi çabalarında tarihi bir dönemeçtir." (Canbazoğlu, 2009, s. 23). Hürriyet Gazetesi, tarafından düzenlenen Altın Mikrofon yarışmasına 41 kişi katılmıştır. Yarışmanın Türk müziğine en önemli katkısı; "Batı müziğinin zengin teknik ve şekillerinden faydalanarak, yine Batı müziği aletleriyle çalınmak suretiyle Türk musikisine yeni bir yön vermek"² tir. (Erkal, 2014, s. 82-83). Birçok ünlü müzik insanı bu yarışma sayesinde ün kazanmıştır. Türk müziği, arajmanların baskısından kurtulmuş, milli bir pop müziğinin oluşturulması için ileri bir hareket meydana getirilmiştir. Anadolu ezgilerinin tanıtılması, öz müziğin yeni çağa uygun hale getirilerek benimsenmesi sağlanmıştır. Halkın, türkülerin bu Batılı tarz yorumunu sevmiş olması plak endüstrisi için de olumlu bir gelişmedir. Mavi Işıklar grubu, türkü düzenlemeleri ile döneme damga vurmuştur. Yarışmada Silüetler grubu Kaşık Havası ile finale kalmış ve halk oyu ile üçüncü olmuştur. (Canbazoğlu, 2009, s. 23-24). 1960'lı yıllar, gençlerin bir bir orkestralar kurduğu ve amatörden profesyonele geçerek Türk müziğinin yeni türlerinin gelişimine büyük katkı sağladıkları yıllar olmuştur. (Canbazoğlu, 2009, s. 61).

1965'ten sonra Arabesk müzik, böyle bir siyasi hava içinde ortaya çıkmıştır. 1970'ler ve özellikle 1980'lerdeki en önemli müzik türü olan Arabesk, 1960'larda ilk nüvelerini vermiştir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde arabesk şöyle tanımlanmıştır: "Köyden kente göç eden toplulukların geleneksel yaşam tarzından çağdaş yaşam tarzına geçiş evresini yansıtan (Kültür, sanat vb.); Arap müziğine ait icra anlayışının uygulanmasıyla oluşmuş, söz ağırlıklı (müzik)" (TDK sözlük, 2024). Tanımda, köyden kente göç, Arap müziği, geleneksel yaşamdan çağdaş

² 1965'te ilk üçe giren isim şunlardır: 1. Yıldırım Gürses, 2. Mavi Işıklar, 3. Silüetler. Erkal, 2014, s. 82-83.

yaşama geçiş gibi vurgular içeren sözcük olan Arabesk, elli yılı aşkın bir süredir müzik sektöründe hala önemli bir yer kaplamaktadır. Bu durumun nedenleri olarak 1926'lerden itibaren Türk müziğinin bir nevi ikinci planda kalması, radyoda bir süre yasaklanması, halkın kendi müziğine yakın bulduğu Arap müziğinin çalındığı radyolara yönelmesi, Mısır filmlerinin etkisiyle Arap müziğinin bir dönem popüler hale gelmesi olarak gösterilebilir. Özellikle Mısır filmlerine yapılan müzik uyarlamaları Türk müziğini büyük ölçüde değiştirmiştir. Geçiş dönemi olan 1950'lerden sonra, özellikle müzik endüstrisinin gelişimi ile arabesk müziği ortaya çıkmıştır. 1960'larda köyden kente göçün artması özellikle Arabesk müziğin kitleler tarafından tanınmasında ve sevilmesinde etkilidir (Taydaş ve Sert, 2021, s. 216).

Kentlerin kenarlarında kurulan gecekondu mahallelerindeki insanlar kentten kopuk ama geldiği köyden de kopuk bir ara kültür geliştirmeye başlamıştır. Özellikle ulaşım, altyapı, okul, sağlık gibi birçok sorunu da beraberinde getiren bu gecekondulaşmada, tuğladan yapılan derme çatma evlerde yaşam mücadelesi veren insanların acılarını, sevinçlerini ve duygularını yansıtan, melankolik sözlerle dolu arabesk müziğin hayat bulması ve sevilmesi zor olmamıştır (Taydaş ve Sert, 2021, s. 217). Martin Stokes arabesk müziği şöyle tanımlar: “*Yalnızlığa, kötü sona mahkûm aşıkların, karışık, çalkantılı duygu dünyalarını resmeder. Fakir göçmen işçilerin sömürüldüğü, kötü ilerde kullanıldığı, gün geçtikçe bozulan bir şehri tanımlar ve dinleyenlerini, bir bardak daha rakı doldurmaya, bir sigara daha yakmaya, kaderlerine ve dünyaya lanet okumaya çağırır. Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan herhangi bir toplumda böylesi bir müzik, büyük tartışmalar yaratacaktır.*” (Stokes, 2020, s. 17) Gerçekten de hem bireye hem topluma yöneltilen isyankâr sözler ile arabesk müzik umut aşılama çok insanın değişmeyen kaderine başkaldırı ya da sosyo-ekonomik ayrıma duygular üzerinden serzenişe benzer.

İhtilalden, 1965'te AP'nin tek başına iktidarına kadar beş yıllık sürede Türkiye'de hızlı hükümet değişikliklerinin yanında dış ve iç gelişmelere paralel olarak müziğin de hızlı bir şekilde çeşitlendiği görülür. Klasik müzik devlet destekli olarak devam etmiş, Batı müziğine daha çok hevesli gençlerin oluşturduğu özel müzik grupları Türkiye'de müziğin özgün anlamda gelişmesine öncülük etmiştir. Türk halk müzikleri çağdaş yorumları ile birlikte Anadolu pop, Anadolu rock adı altında Batı enstrümanları ile harmanlanmış, genç ve yetenekli müzisyenler çağdaş Türk müziğini daha ileri bir seviyeye taşımıştır.

Sonuç

1923-1950 yılları arasında CHP; 1950'den sonra yine CHP'nin içinden çıkan muhaliflerin kurduğu DP'nin on yıllık iktidarı ile Türkiye, farklı siyasi bakış açılarını deneyimlemiştir. 1960'lar Türkiye'si ise farklı politik iklimlerden gelen isimlerin kurduğu partiler, planlı ekonomiye geçiş, koalisyonlar ile tanışacak; ülkede giderek popülerleşen Batı müzikleriyle harmanlanan Anadolu köy ezgilerini yeni formlarında dinleyecektir. Zamanın ruhunu yakalayan toplumlar dünyanın neresinde olursa olsun gündemdeki olaylardan doğal olarak etkilenir. Müzik, evrensel bir sanat olduğundan dünyada artan özgürlük istek ve eylemleri sanat hayatına dolayısıyla müziğe de yansıtacaktır.

Türkiye'de, 1960 İhtilali, DP dönemini kapatmış ve yeni bir dönem açmıştır. Bu yeni dönem de Türk siyasal yaşamının ilk kez koalisyon ile tanışmasıdır. 1960'dan sonraki beş yıllık dönemde hiçbir siyasi parti çoğunluk oluşturamamıştır. Yeni partilerin kurulması, siyasi hayatta farklı fikirlerin yer alması, demokratik ortamın gelişmesi, Türkiye'de yeni siyasi akımların taraftar toplamasının başlangıç yılları olarak bu yıllar gösterilebilir. Bu çeşitliliğin Türk müziğinde farklı türlerin ortaya çıkmasına imkân oluşturduğu söylenebilir. Örneğin, 1961 Anayasasında DPT'nin kuruluşu gerçekleşmiş, planlı ekonomiye geçiş ile birlikte 1963'te Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır. 1960'larda kalkınmada sanayiye öncelik verilmesiyle Türkiye'de sermaye, işveren, işçi gibi kavramlar gündemde belirgin olarak yer almaya başlamıştır. Siyasal ve sosyo ekonomik değişimler Türk müziğindeki şarkılarda kendini gösterecektir.

1961 Anayasasının sağladığı ortam, Türkiye'nin, Batı ile daha hızlı entegre olmasını sağlamıştır. Bu noktada teknolojik gelişmeler büyük önem taşımaktadır. Ankara'dan, sistemli bir şekilde TRT aracılığıyla ülkenin uzak yerlerine kadar giden bir haberleşme ağı kurulmaya

başlamıştır. 1960'lar, Ankara'nın ve taşranın iletişiminin güçlenmeye, Türk ve Batı müziği çeşitlerinin geniş alanlara yayılmaya başladığı yıllardır. Halkevlerinin 1950'lerden sonra kapatıldığı göz önüne alınırsa TRT, Türk müziğinin gelişmesi açısından önemli bir yapı taşı olmuştur denebilir. Özellikle taşrada müziğe hevesli gençlerin kazanılmasına, yetenekli müzik adamlarının yetişmesine, yerel türkülerin, şarkıların tanınmasına, korunmasına ve yeniden Batı enstrümanları ile yorumlanmasına vb. katkı sağlamıştır. Anadolu'yla etkileşim kurmada teknolojinin önemi çok büyüktür. 1960'lar bu açıdan Türk müziğinin özgün formlarının gelişmeye başladığı yıllar olarak sayılabilir.

Kuzey Amerika kaynaklı caz ile birlikte ondan türeyen birçok müzik türü, blues ve 1955'ten sonra özellikle rock'n roll dünyada popülerlik kazanmıştır. 1960'ların başından itibaren rock müzik öne çıkmış ve İngiltere'de beat müziği ile birlikte Beatles adlı müzik grubu büyük üne kavuşmuştur. Yine aynı şekilde Batıda olduğu gibi genç müzisyenlerin kurduğu orkestralarda dünyadaki müzik türleri icra edilmeye başlamıştır. Yine büyük şehirlerde gazino kültürünün oluşmaya başladığı ve Türk sanat müziği sanatçılarının bu gazinolarda sahne aldığı görülmektedir. 1950'lerde caz müzik desteklenmesine rağmen halk tabakasında çok kabul görmemiştir. Mısır filmlerindeki Arap müziklerini yerine başta Sadettin Kaynak tarafından yapılan müzik uyarlamaları, 1960'ların sonlarında piyasaya çıkacak Orhan Gencebay'ın başını çektiği Arabesk müziğin temellerini atmıştır.

1965'te, AP ile birlikte tekrar tek parti iktidarını göreceğ olan Türkiye'de, 1960'lar aslında 1970'lerin bir ön hazırlık aşaması gibidir. Türk müziği bu yıllarda dönüşmeye ve olgunlaşmaya başlamıştır. Batı kaynaklı müzikler öteden beri tanınmasına rağmen Türk müziği ile bu dönemdeki kadar kaynaşma ortamı bulamamıştır. Hatta, yeni müzik akımları olarak kendini gösteren bu türler halk tarafından çok sevilmiş ve benimsenmiştir.

1965'te Türk müziği yeni bir dönemeçtedir. Anadolu pop ortaya çıkmış, Arabesk müzik tanınmaya başlamıştır. Artık Batı popüler müziği üzerine söz yazma dönemi kapanmış, Anadolu kökenli halk türkeleri Batı soundu ile söylenmeye başlamıştır. Büyükşehirlerde gençler aynı Batıda olduğu gibi orkestralar kurmuştur. Bu orkestralar, genç müzisyenlerin müzik bilgilerini geliştirdiği gibi Türk müziğinde, Asya ile Avrupa mozağının meydana gelmesini sağlamıştır. Halkın kabul ettiği bu müzik türleri, plak satışlarını da etkilemiştir. Dönemin ünlü ses sanatçıları, radyo teknolojisinin olduğu yıllarda turneler düzenleyerek Anadolu'ya bu müziği götürmüştür. Anadolu halkı, kendi öz müziğini Batı enstrümanları ile dinlemiştir. Her yenilik diğer bir yeniliğin öncüsü olmuştur. Koalisyon hükümetleri döneminden AP iktidarı yıllarına geçerken Türk müziği, siyasal hayatta olduğu gibi yeniliklerle gelişip ilerleyecektir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

(T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi)

BCA, Fon Kodu: 180.9.0, Yer Kodu: 110.533.16.

BCA, Fon Kodu: 30.10, Yer Kodu: 146.44.2.

BCA, Fon Kodu: 30.10, Yer Kodu: 102.630.7.

BCA, Fon Kodu: 490.01, Yer Kodu: 968.745.6.

BCA, Fon Kodu: 525, Yer Kodu: 38131.155132.8.

Sürelî Yayınlar

Akis

Akşam

Kitaplar ve Makaleler

Acar, E. (2023). 1960-1965 Döneminde Türkiye'den Almanya'ya İşçi Göçleri. *Toryacademy* 8 (1), DOI: <https://doi.org/10.31454/troyacademy.1215332>. s.38-69.

Alcan, R. ve Haşhaş, S. (2016). Kuruluşundan Günümüze Kadar Geçen Sürede TRT Erzurum Radyosu, Türk Halk Müziği Çalışmalarına Genel Bir Bakış, *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*, Cilt/Vol.2, Sayı/No.1, s. 83-91.

- Ahmad, F. (2022). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev: Yavuz Alogan, Kaynak Yay.
- Altınbaş, G. (2024) Ses Kaydının Macerası, *Z Dergisi*, Zeytin Burnu Belediyesi Kültür Yay. S.17, s. 445-447.
- Akçura, G. (2024), Türkiye'nin İlk Plak Fabrikaları", *Z Dergisi*, Zeytin Burnu Belediyesi Kültür Yay. S.17, s. 454-465.
- Akşin, S. (2018). *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Amiroğlu, S. (2024). Rock Müzik Tarihi, *Z Dergisi*, Zeytin Burnu Belediyesi Kültür Yay. S.17, s. 425-427.
- Anbarlı, M.N. (2024), İletilen, Taşınan ve Saklanan Bir Ses Uğruna İcatlar, *Z Dergisi*, Zeytin Burnu Belediyesi Kültür Yay. S.17, s.449-453.
- Arısoy, M. S. (1961, Nisan 24). "Sanatçı ve Dünyası: Suna Kan", *Akis*, Yıl:6, C.20., S. 356, s. 30-31.
- Canbazoglu, C. (2009). *Kentin Türküsü: Anadolu Pop-Rock*, Pan Yayıncılık.
- Erkal, G. E. (2014). *Türkiye Rock Tarihi 1*, Esen Kitap.
- Lull, J. (2000). *Popüler Müzik ve İletişim*, Çev: Turgut İbلاغ, Çiziyazıları.
- Kaygusuz, M. (2000). *Türklerde Müzik*, Kaynak Yay.
- Önal, T. (2017). "27 Mayıs İhtilali'nin Geride Bıraktıkları ve Önü Hükümetleri Döneminin Önemli İç Siyasi Gelişmeleri (1961-1965)", *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, MM-IJSAHS 1, s. 10-25.
- Say, A. (2010). *Müzik Ansiklopedisi*, C.1 (A-G), Müzik Ansiklopedisi Yayınları, s. 296.
- Stokes, M. (2020). *Türkiye'de Arabesk Olayı*, İletişim Yay.
- Tanör, B. (1999), *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, Yapı Kredi Yay.
- Taydaş, O. ve Sert, H. (2021). Bir Popüler Kültür Ögesi Olarak Arabesk Müziğin Çevreden Merkeze Yolculuğu, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 210-222.
- Terzi, A. (2020, Ağustos). Eski Köye Yeni Dil: Plakların Kusursuz Dönüşü, *Yeni Dil*, Yıl:69, S.824, s. 54-59.
- Toker, M. (1964, 18 Haziran). Türk-Amerikan Münasebetleri, *Akis*, Yıl:11, C.30, S. 522, s. 5.
- Tuna, I. (2020, Bahar). 27 Mayısın Gölgesinde Demokrasiye Dönüş: 15 Ekim 1961 Genel Seçimleri, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XX/40, s. 227-251.
- Tura, H. N. (2024), Caz Müziği, *Z Dergisi*, Zeytin Burnu Belediyesi Kültür Yay. S.17, s. 420-423.
- Ünür, E. ve Bilgili, A. (2021, Ağustos). Kuşakların Karakteristik Özellikleri ile Müzik Tercihleri Arasındaki İlişki: bebek Patlaması ve Z Kuşakları Üzerine Python Analizi, *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, Yıl:3, S.6, s. 1473-1499.
- Vural, T. (2017). "Türk Müzik Tarihinde Dönem Anlayışına Yeni Bir Yaklaşım", *Zeitschrift für die Welt der Türken (ZfWT)*, Vol.9 No:3 s. 89-107.
- Wicke, P. (2006). *Mozart'tan Madonna'ya Popüler Müziğin Bir Kültür Tarihi*, Çev: Serpil Dalaman, Yapı Kredi Yay.

Tezler

- Alpar, A. (2014). *Türk Pop Müzik Kültüründe Anadolu Rock Müziği Temsilcileri ve Kullanılan Türkülerinin Analizi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Anabilim Dalı Müzik Bilimleri ve Teknolojisi Bilim Dalı, Malatya.
- Arvas, İbrahim S. (2006). *İkinci Meşrutiyetten Bugüne Merkez Sağ Gazeteleri*, *Yeni Şafak İncelemesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Genel Gazetecilik Bilim Dalı, İstanbul.

- Akduman, E. (2011). *Türkiye'de Toplumsal Yapının Değişim Süreci ve Müzik Endüstrisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Yapı-Sosyal Değişme Bilim Dalı, İstanbul.
- Dursun, Z.I.I. (2022) *68 Hareketi ve Türkiye'de Müzikal Değişim 1961-1980 Yılları Arasında Popüler Müzik*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- Şanlıer, A. C. (2011). *Müzik Politikaları ve Modernleşme Bağlamında Cumhuriyet Döneminde Türk Sanat Müziği Alanında Başlıca Gelişmeler*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Ana Sanat Dalı, Afyon.

İnternet Kaynakları

- <http://muzik.stereomecmuasi.com/2017/11/rock-muzigin-tarihcesi-1-bolum.html>. (2024, Kasım 24)
- Türk Dil Kurumu* (2024, Aralık 2), Türkçe sözlük, Ankara: TDK.
- Türkiye Turizm Ansiklopedisi. (2024, Aralık 8) <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com>.
- Youtube, (2025, Temmuz 8).

MAKÜ-MEHMET AKİF ERSOY DERGİSİ (MAED)

MAKU-Journal of Mehmet Akif Ersoy (JMAE)

e-ISSN: 3023-5618

Cilt3, Sayı 4, Haziran 2025 / Volume 3, Issue 4, June 2025

Makale Türü/Article Types: Kitap Kritiği/Book Review
Geliş/Received: 17.12.2024
Kabul/Accepted: 02.02.2025
DOI: 10.5281/zenodo.15868779

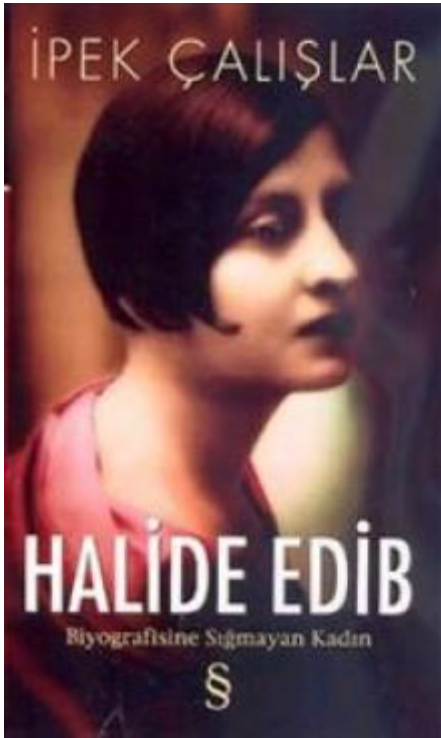
Atıf/Citation: Yılmaz, H. Z. (2025). Kitap Kritiği: İpek Çalışlar, Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın, Everest Yayınları, İstanbul 2010, 1. Baskı, 556s.. *MAKÜ-Mehmet Akif Ersoy Dergisi (MAED)*. (3/4), 17-20.

Hatice Zişan YILMAZ

(Doktora Öğrencisi), Ankara Üniversitesi / Türkiye, haticezisan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0087-3648

KİTAP KRİTİĞİ: İPEK ÇALIŞLAR, HALİDE EDİB BİYOGRAFİSİNE SİĞMAYAN KADIN, EVEREST YAYINLARI, İSTANBUL 2010, 1. BASKI, 556s

Book Review: İpek Çalışlar, Halide Edib Biyografisine Sığmayan Kadın, Everest Yayınları

II. Meşrutiyet Cumhuriyet dönemi Türk kadın yazarı ve romancı (1884-1964) (Enginün, 1988) Halide Edib Adıvar daha çok yazar ve romancı kimliği ile tanınsa da yazarlığını ve romancılığını gölgede bırakacak bir hayat hikayesine sahiptir. Halide Edib 80 yıllık ömründe yazarlığın yanında, öğretmenlik, milletvekilliği, akademisyenlik ve hatta Kurtuluş Savaşı sırasında askerlik yapmış, Türkiye yakın tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biridir. (Altınova, 2021)

Halide Edip Biyografisine Sığmayan Kadın adlı bu eser, adından da anlaşılacağı üzere Halide Edip Adıvar'ın hayatını konu edinen biyografik bir eserdir. Eser yazarı İpek Çalışlar'ın kitabın yazım sürecine ve içeriğine dair bilgileri paylaştığı Başlarken isimli giriş kısmını takip eden beş bölümden oluşmakta, her bölüm kendi içinde ara başlıklara ayrılmaktadır.

Çocukluk Ve Meşrutiyet adlı ilk bölüm, Halide Edip'in hayatının Adnan Adıvar ile evliliğine kadar olan kısmını ele almaktadır. İstanbul İşgal Altında isimli ilk başlıkta Halide Edib'in 21 Mart 1920 tarihinde işgal altındaki İstanbul'dan Ankara'ya kaçışı çarpıcı bir üslupla tasvir edilmiş (s. 3-8), takip eden 16 başlıkta doğumu,

ailesi, eğitimi, evlilikleri kısacası otuzlu yaşlarına kadar hayatındaki kırılma noktalarına ışık tutulmuştur (s. 8-152).

Bu bölümde 1884 yılının Şubat ayında İstanbul'da dünyaya gelen Halide'nin çok küçük yaşta kaybettiği annesi Bedrifem, annesinin yokluğunu hissettirmemeye çalışan hamminesi

Nakiye, annesinin ilk evliliğinden olan kız kardeşi Mahmure ve dönemin padişahı II. Abdulhamid'in şahsi bütçesini yöneten kâtiplerden biri olan babası Mehmed Edip bey Halide'nin renkli çocukluk günlerine dair anlatılarla "Bebeğin Adı Halid Olacak" başlığı (s. 8-20) altında tanıtılmış, yaklaşık 10 yaşına kadar içinde yaşadığı sosyal çevre ve aldığı eğitim hakkında da detaylara yer verilmiştir.

Amerikan Kız Koleji başlığı (s. 21-35) altında Edib Bey'in Halide Edib'in yaşını nüfus kağıdında iki yaş büyütürerek kaydını yaptırdığı Amerikan Kız Koleji'nde sürdürdüğü eğitim hayatı konu edilmiştir. Bu dönemde gayri Müslim tebaaya hizmet vermesi amacıyla faaliyetlerine izin verilen yabancı okullara Türklerin çocuklarını vermesi dönemin padişahı II. Abdülhamid tarafından uygun karşılanmamış, padişah Edib Bey'in kızını Amerikan okullarına gönderdiğini öğrendiğinde bizzat Halide Edib adına bir irade (padişahın kanun kuvvetindeki emri) çıkartmış ve Halide kolejden ayrılmak zorunda kalmıştır.

Kolejden ayrılmasının ardından eğitimine eve gelen hocalarla devam eden Halide'nin sanat ve özellikle edebiyata olan ilgisi bu dönemde ortaya çıkmaya başlar. Özellikle dönemin ünlü siması Ebüllisan Şükrü Efendiden aldığı dini eğitim onun inanç dünyasının şekillenmesinde önemli rol oynar. Bir yıl sonra yine Amerikalı gönüllü misyoner hanımlar tarafından açılan bir kız okulunda eğitimine devam eden Halide, eğitim hayatını iyi derecede İngilizce, Rumca ve Ermenice bilen, Batı kültür ve edebiyatına hakim, oruç tutan, namaz kılan ama İncil'i de bilen kısacası dönemin şartlarına göre oldukça marjinal bir genç kız olarak tamamlar.

Halide Edib'in İlk eşi Salih Zeki ile evliliği bu evliliğinden doğan ilk oğlu Ali Ayetullah, ardından kısa süre sonra doğan ikinci oğlu Togo Hasan Zeki Hikmetullah, 1908 yılında gerçekleşen devrimin ardından kadının toplumdaki yerine dair tartışmalar, 31 Mart ayaklanması ve Halide Edib'in çocuklarıyla birlikte Mısır'a kaçışı, oradan İngiltere'ye geçmesi ve İngiltere'de feminist kadınların faaliyetlerine tanıklıkları bu bölümün takip eden başlıkları altında işlenen konulardır (s. 36-80).

Halide Edip 1910 yılında son derece severek evlendiği ilk eşi Salih Zeki'den boşanır. İki roman kaleme almış, farklı gazetelerde makaleleri ve öyküleri yayımlanan, entelektüel manada son derece yetkin bir insan olmasına rağmen eşi tarafından küçük görülen ve değersiz hissettirilen Halide Edib her şeye rağmen evliliğini sürdürse de Salih Zeki'nin ikinci defa evlenmesi bardağı taşıran son damla olmuş ve boşanma kararı almıştır. Entelektüel birikimini Osmanlı toplumunda kadının ikincil konumunu iyileştirmeye adanmış Halide Edib'in bir erkeğin birden fazla kadınla evli olmasına sadece duygusal açıdan değil asıl ideolojik manada karşı olduğu bu bölümün detaylarından anlaşılmaktadır. Boşanmanın ardından Halide evlatlarına ve eşine adanmış daha çok evinin içinde yaşadığı hayatını evinin dışına taşır. Teali Nisvan cemiyetini kurar, siyasete yönelir, romanlar, öyküler, tiyatro oyunları kaleme alır ve daha çok erkeklere has görülen bir çevrede kadın meselesi adına mücadelesini sürdürmeye devam eder (s. 81-115).

Çocukluk Ve Meşrutiyet bölümünün devam eden başlıkları sırasıyla, İttihat ve Terakki'nin önde gelen isimlerinin eşlerine dair ayrıntılar (s. 116-120), Birinci Dünya Savaşı ve Çanakkale zaferi (s. 121-127), Ermeni tehciri (s. 128-136), Suriye'de yürütülen Türkleştirme faaliyetleri (s. 137-142) ve son olarak da Halide Edib'in Adnan Adıvar ile evliliğini konu edinmektedir (s. 143-152).

Manda Ve Direniş bölümü Halide Edib'in hayatının Mev'ud Hüküm adlı romanını yazdığı 1918 yılından 1922 yılı sonuna kadar olan kısmını içermektedir (s. 155-274). Mev'ud Hüküm, cinsel yolla bulaşan hastalık konusunu merkeze alan ilk ve tek erken dönem romanı olarak önemli bir eserdir. O yıllarda tedavisi mümkün olmayan, ancak ilkel yöntemlerle yavaşlatılabilen frengi hastalığı bir çok devlette olduğu gibi Türkiye'de de son derece yaygındı ve özellikle genç kadınların ölümüne ve sakat doğumlara neden olmaktaydı. Bu bölümde frengi hastalığına dair sayısal verilere dayanılarak durumun vahametini ve yine aynı dönemde toplumda yaşanan ahlaki yozlaşmaya da dikkat çekilmektedir. Devam eden başlıkların altında İstanbul'un ve Anadolu'nun

işgali, Halide'nin "bir mukaddes cinnet" olarak adlandırdığı milli mücadelenin başlangıcı ve Halide Edib'in bu mücadelenin bir parçası oluşu, düzenlenen mitinglerde yaptığı konuşmalar ve işgal kuvvetlerinin hedefi haline gelmesi Anadolu Ajansının kuruluşundaki rolü dikkat çeken başlıca konulardır. Bu bölümde ayrıca Halide Edib ile birlikte mitinglerin düzenlenmesinde emeği geçen Yahya Kemal, Nazım Hikmet gibi isimler zikredilirken 191. Sayfadan itibaren yer alan Halide'nin kim kimdir listesi dönemin önemli simaları hakkındaki bir nevi karakter tahlillerini içermektedir.

Halide Edip Mustafa Kemal'in hem istihbarat şefliğini hem de resmi yazışmalarını yürütmekte, Ankara'ya kurulan karargâhta bizzat çalışmaktaydı. Savaşın en sıkıntılı ve yenilme ihtimalinin iyiden iyiye gündeme geldiği dönemde Halide Edip bizzat cepheye giderek savaşa iştirak etmiş hatta onbaşı rütbesi almıştır. Kitabın bu kısmında Halide Edib için yazılanlar, onun kişisel yazışmaları, cephede karşılaştığı kişilerin hatıratları ve dönemin mecmualarından derlenen haberlerle belgelendirilmemiş olsa, bir kurgu zannedilecek kadar ilginçtir. Halide Edip at sırtında günlerce, bütün gün at koşturarak savaşa katılmış, düşmanın terk ettiği köylerden Hilal-i Ahmer'e telgraflar çekerek ihtiyaçlar listelerken yaşanan felaketi ve savaşın her anını raporlamış, gerektiğinde karargâhta tercümanlık yapmıştır (s. 249-274).

Savaş bittiğinde mağlup devletlerle antlaşmalar yapılmış, cumhuriyet ilan edilmiş, yeni Türkiye devleti en baştan inşa edilmeye başlanmıştır. 1925 yılının Mart ayında sağlık sorunları nedeniyle tedavi olmak amacıyla İngiltere'ye gitmek durumunda kalan Halide Edip yeni Türkiye'nin İnşasına desteğini yurt dışında da sürdürmüştür (s. 275-381).

Dünyanın farklı yerlerinde katıldığı konferanslar ve toplantılarda Türkiye'nin yeni yüzünü temsil etmiştir. Örneğin Halide 1928 yılının yazında Massachusetts Üniversitesi Dış Politika Enstitüsünden düzenlenecek bir konferansın yöneticiliği için davet almıştır. Bu teklifin enstitünün ilk kez bir kadına konferans başkanlığı teklifi olduğu anlaşılmaktadır. Halide Edib Amerika'da kaldığı sürece başka şehirlerde ve üniversitelerde de farklı etkinliklerde konuşmacı olmuştur. Ayrıca Hindistan'a da davet edilen Halide Edib, Delhi, Haydarabat, Lahor ve Bombay'ı kapsayan bu ziyarette de birçok konferansa konuşmacı olmuştur (s. 382-383).

Kitabın son bölümü Yeniden Türkiye Halide ve Adnan çiftinin de ülkeye tekrar dönüşünü, devamında yürüttükleri görevleri, Adnan Adıvar'ın vefatını ve Halide Edib'in ömrünün sonuna kadar yaşlılık dönemini içermektedir (s. 399-508). Türkiye'ye dönüşün ardından Halide Edib 1940 yılında İstanbul Üniversitesi'nin Edebiyat Fakültesi'ne açılan İngiliz Filolojisi bölümünün başına getirilmiş, Türkiye'nin ilk kadın profesörü, başına geçtiği İngiliz filolojisi bölümünü kısa zamanda geliştirmiştir. Bazı romanlarının beyaz perdeye aktarılması, Adnan Adıvar'ın Demokrat Partiden milletvekili oluşu, Halide Edib'in Nazım Hikmet hakkındaki görüşleri ve ona verdiği destek, çocukları Ayet ve Zeki'nin evlilikleri torunu Ömer'in Lise ve üniversite tahsili yapmak üzere İstanbul'a gelişi, bu süreçte babaannesi Halide Edib ve Adnan Adıvar ile birlikte ikamet etmesi, 1950 yılında Demokrat partiden milletvekili oluşu, eşi ve ailesiyle olan ilişkileri, yakın dostlarına ve kişiliğine dair detaylar da bu bölümde yer alan konulardır.

Bu bölümün ardından kitabın 508 ve 532. Sayfaları arasında, kaynakçadan hemen önce Halide Edib'in çocukluk yıllarından başlayarak ölümüne kadar çekilmiş kendisinin, yakınlarının, dönemin mecmualarında kendisiyle ilgili yayımlanmış önemli haberlerin, belgelerin ve cenaze merasimine ait fotoğrafların bulunduğu bir de albüm yer almaktadır.

Yazar İpek Çalışlar kitabın başında yazım sürecini anlatırken eseri sonlandırmakta zorlandığını, Halide Edib'in biyografisine sığmadığını ifade etmektedir. Aynı zorluk bu biyografik eseri bir değerlendirme yazısına sığdırma konusunda da geçerlidir. Eser öyle dolu, her sayfası o kadar ilginç bilgi ve anlatılarla doludur ki hangilerinin elenip hangilerinin değerlendirme yazısında yer alacağı konusu yazar için aşılması güç bir sorun olmuştur. Eser oldukça hacimli olmasına rağmen akıcı üslubu ve ilgi çekici içeriği sayesinde kısa sürede okunabilecek bir eserdir. Yazar İpek Çalışlar Halide Edib'in son derece çalkantılı bir döneme tekabül eden ve geleneksel

teamüller göz önüne alındığında son derece sıra dışı hayat hikayesini siyasi, etnik ya da ideolojik hiçbir etkiye maruz kalmadan son derece objektif bir biçimde kaleme almıştır. Kitapta yer alan detaylardan ve kaynakçasından eserin uzun ve titiz bir çalışmanın neticesi olduğu anlaşılmaktadır. Roman akıcılığında bir eser olmasının yanında kitapta yer alan Halide Edib'in hayatına dair her detay, mektuplar, gazete haberleri ve makaleler, hatıratlar, akademik tezler, Türkiye'deki ve farklı ülkelerdeki kütüphane dokümanları ile delillendirilmiştir. Bu yönüyle eser akademik çalışmalara kaynak olabilecek yetkinliğe sahiptir ve lisans üstü derslerde ders kitabı olarak kullanılabilir. Eserde yer alan Halide Edib'in torunu Ömer Sayar ile yapılan röportajlar sayesinde Halide Edib'in edebiyatçı yazar, siyasetçi ve aktivist sosyal hayatının yanı sıra özel hayatına dair bir çok detaya da şahitlik etmek mümkündür. Ayrıca eser, okuyucuya incelediği dönemin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel atmosferini hissetme olanağını sunması bakımından da son derece faydalı ve okunmaya değer bir eserdir.

Türkiye'de profesör unvanını alan ilk kadın Halide Edib'in hayatını konu edinen böylesine bir eser hakkında daha önce akademik bir değerlendirme yazısı kaleme alınmamış olması akademik yazın açısından önemli bir eksikliktir. Bu değerlendirme çalışmasının bu eksikliği kapatması umulmaktadır.

Kaynakça

- Altınova, B. (2021). Halide Edip Adıvar (1882-1964). *Atatürk Ansiklopedisi*.
<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/halide-edip-adivar-1882-1964/>
- Enginün, İ. (1988) ADIVAR, Halide Edip. *TDV İslam Ansiklopedisi* (1. Edisyon).
<https://islamansiklopedisi.org.tr/adivar-halide-edip>
- Çalışlar, İ. (2010) *Halide Edip: Biyografisine Sığmayan Kadın*. Everest.